

งานพระราชทานเพลิงศพ

นางมุกดา เติมพิทยาไพสิฐ

ณ ฌาปนสถานกองทัพบก

วัดโสมนัสราชวรวิหาร

เขตป้อมปราบฯ กรุงเทพมหานคร

วันอาทิตย์ที่ ๓๐ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๔๙

(แบบ ค.)

หมายรับสั่งที่ ๒๐๗๗๔ สำนักพระราชวัง

๒๖ กรกฎาคม ๒๕๔๙

พระราชทานเพลิงศพ นางมุกดา เติมพิทยาไพสิฐ ท.ม.,ต.ช. ข้าราชการพลเรือนสามัญ สังกัดสำนักนายกรัฐมนตรี ณ เมรุวัดโสมนัสวิหาร เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย กรุงเทพมหานคร

<u>วันอาทิตย์ที่ ๓๐ กรกฎาคม ๒๕๔๙</u> เวลา ๑๔.๓๐ น. พระราชทานเพลิง.

อัญชิษฐา/พิมพ์/ /ทาน.

วัน	หน้าที่ พนักงานพระราชพิธี
	นำหมายเรียน เจ้าภาพศพ นางมุกดา เติมพิทยาไพสิฐ เพื่อทราบ เครื่องพระราชทานเพลิง และเจ้าพนักงานผู้เชิญมานี้ เจ้าภาพไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายอย่างใดทั้งสิ้น.

ทั้งนี้ให้จัดการตามหน้าที่และกำหนดวันตามรับสั่งอย่าให้ขาดเหลือ ถ้าสงสัยก็ให้ถามผู้รับรับสั่งโดยหน้าที่ราชการ

ผู้รับรับสั่ง

สำนึกในพระมหากรุณาธิคุณ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม พระราชทานเพลิงศพ นางมุกดา เติมพิทยาไพสิฐ ซึ่งนับเป็นพระมหากรุณาธิคุณ ล้นเกล้าล้นกระหม่อมอย่างหาที่สุดมิได้ และเป็นเกียรติอันสูงสุดแก่ผู้วายชนม์ และวงศ์ตระกูลอย่างหาที่สุดมิได้

หากความทราบโดยญาณวิถีถึงดวงวิญญาณของนางมุกดา เติมพิทยาไพสิฐ ได้ด้วยประการใดในสัมปรายภพ คงจะมีความปลาบปลื้มปิติ ซาบซึ้งเป็นล้นพ้นในพระมหากรุณาธิคุณที่ได้รับพระราชทานเกียรติยศอันสูงยิ่งในวาระสุดท้ายแห่งชีวิต

ข้าพระพุทธเจ้า ผู้เป็นสามี และญาติ ๆ ขอพระราชทานพระบรมราชวโรกาส กราบถวายบังคมแทบเบื้องพระยุคลบาท ด้วยความสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณอันใหญ่หลวงอย่างหาที่สุดมิได้ และขอเทิดทูนใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทไว้เหนือเกล้าเหนือกระหม่อม เป็นสรรพสิริสวัสดิพิพัฒนมงคลแก่ข้าพระพุทธเจ้า และวงศ์ตระกูลตลอดไป

ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อม ขอเดชะ

ข้าพระพุทธเจ้า

นายอาคม เติมพิทยาไพสิฐ และญาติ

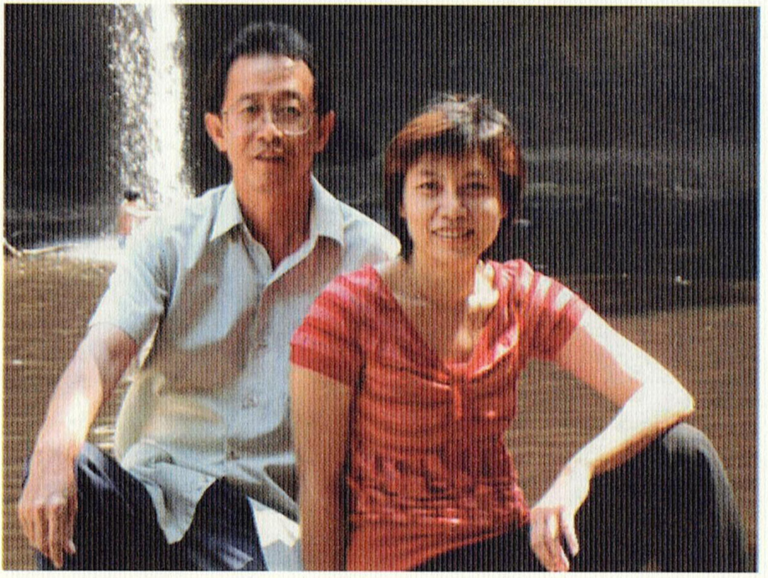

นางมุกดา เติมพิทยาไพสิฐ

เกิด ๒๘ ตุลาคม ๒๕๐๒

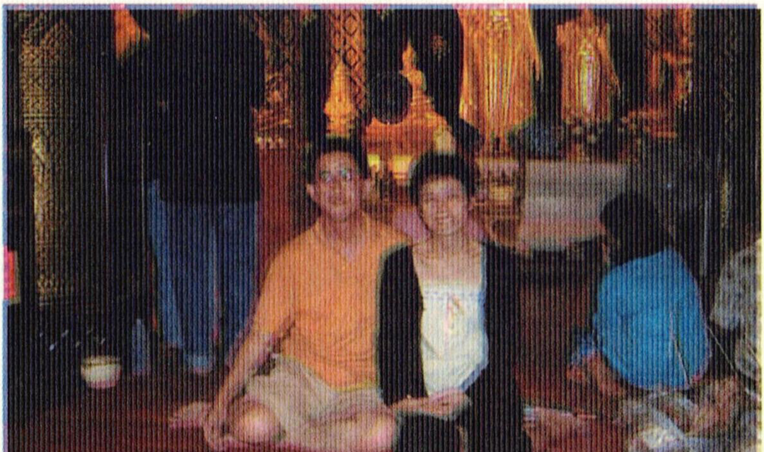
จากไป ๒๓ กรกฎาคม ๒๕๔๙

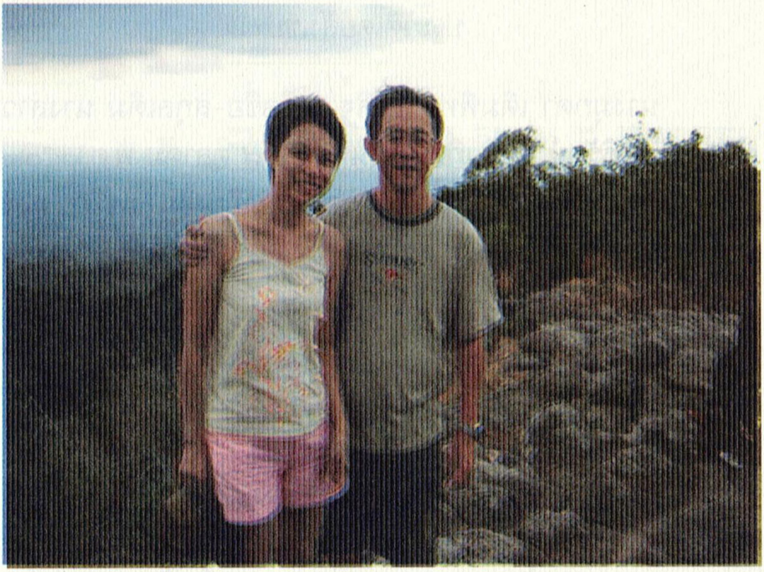

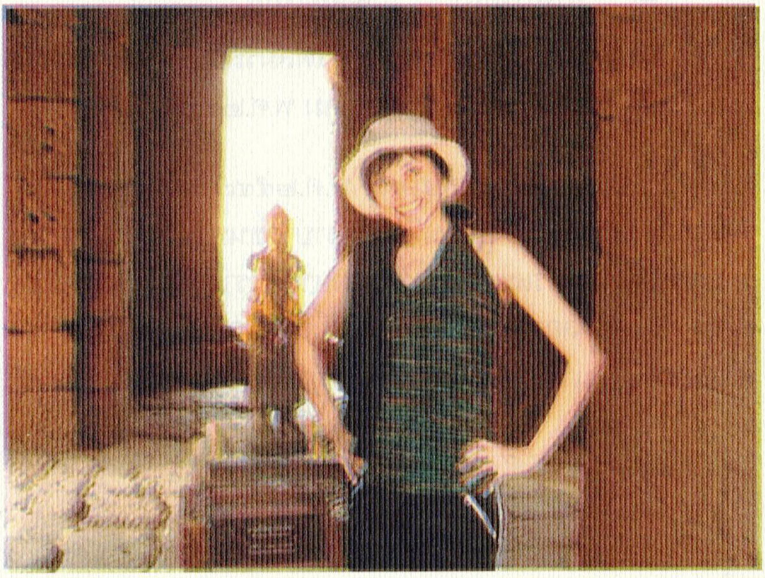

ประวัติโดยสังเขป

นางมุกดา เติมพิทยาไพสิฐ หรือชื่อ-สกุลเดิม นางสาวมุกดา เอื้อนิธิรัตน์ (มุก) เกิดเมื่อวันพุธที่ ๒๘ ตุลาคม พ.ศ.๒๕๐๒ ที่จังหวัดกรุงเทพมหานคร เป็นบุตรของ นายเอียงฮิม แซ่อื้อ และนางเพ็กชุน แซ่ตั้ง มีพี่น้องรวมทั้งหมด ๘ คน ได้แก่

๑. นายวันชัย เอื้อนิธิรัตน์
๒. นางวรรณา อิงคชัยกุลรัชต์
๓. นางวันเพ็ญ ตันธุวนิตย์
๔. นางอาธิตา เอื้อนิธิรัตน์
๕. นายชูชาติ เอื้อนิธิรัตน์
๖. นางมุกดา เติมพิทยาไพสิฐ (ผู้ถึงแก่กรรม)
๗. นายเฉลิมศักดิ์ เอื้อนิธิรัตน์
๘. นางสาวสีดา เอื้อนิธิรัตน์

นางมุกดา เติมพิทยาไพสิฐ ได้สมรสกับ นายอาคม เติมพิทยาไพสิฐ เมื่อวันที่ ๒๑ เดือนมกราคม พ.ศ.๒๕๔๙

เมื่อปลายเดือนกรกฎาคม พ.ศ.๒๕๔๗ นางมุกดา ได้เข้ารับการผ่าตัดมะเร็งที่ตับอ่อนที่โรงพยาบาลธนบุรี และได้รับการรักษาบำบัดทางการแพทย์ ที่โรงพยาบาลศิริราช และโรงพยาบาลธนบุรี มาโดยตลอด ๒ ปี จนกระทั่งเมื่อวันพฤหัสที่ ๑๓ กรกฎาคม พ.ศ.๒๕๔๙ นางมุกดาได้เข้ารับการรักษาตัวที่โรงพยาบาลธนบุรี

เนื่องจากสภาพร่างกายที่อ่อนแอ และโรคร้ายลุกลามจนถึงขั้นสุดท้าย ในวาระสุดท้ายของชีวิต นางมุกดา เติมพิทยาไพสิฐ ได้ถึงแก่กรรม ด้วยอาการสงบ เมื่อเวลาประมาณ ๐๓.๔๕ น. ของวันอาทิตย์ที่ ๒๓ กรกฎาคม พ.ศ.๒๕๔๙ สิริรวมอายุได้ ๔๖ ปี ๘ เดือน ๒๕ วัน

นางมุกดา จบการศึกษาระดับปริญญาตรีสาขาศึกษาศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง และเริ่มเข้ารับราชการที่สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ หรือที่รู้จักกันทั่วไปคือ สภาพัฒน์ เมื่อวันที่ ๑๕ มิถุนายน พ.ศ.๒๕๒๖ โดยเริ่มจากกองบัญชีประชาชาติ รับผิดชอบงานวิเคราะห์รายได้ประชาชาติ และงานวิเคราะห์ผลิตภัณฑ์เกษตร ต่อมาในปี ๒๕๓๖ ได้ย้ายไปทำงานด้านเศรษฐกิจมหภาคที่กองวิเคราะห์และประมาณการเศรษฐกิจ ซึ่งต่อมาได้เปลี่ยนชื่อเป็น สำนักวางแผนเศรษฐกิจมหภาค โดยได้รับผิดชอบงานวิเคราะห์และประมาณการภาวะเกษตรในรายไตรมาสและรายปี ในช่วงที่สุดท้ายของชีวิตได้ย้ายมาทำงานกับกลุ่มงานประสานและอำนวยการธนาคารสมอง

ในช่วงการทำงานที่สำนักวางแผนเศรษฐกิจมหภาค นางมุกดา ได้รับมอบหมายให้เป็นผู้ประสานงานจัดการประชุม คณะกรรมการนโยบายเพื่อเสถียรภาพและความมั่นคงทางเศรษฐกิจ ตั้งแต่เมื่อครั้ง ฯพณฯ นายบรรหาร ศิลปอาชา เป็นนายกรัฐมนตรี ซึ่งต้องประชุมทุก ๒ สัปดาห์ ในเวลาต่อมาก็ได้เป็นผู้ประสานงานจัดการประชุมคณะ

กรรมการรัฐมนตรีว่าด้วยนโยบายเศรษฐกิจ เมื่อครั้ง ฯพณฯ นายชวน หลีกภัย เป็นนายกรัฐมนตรี ซึ่งมีการประชุมทุกเช้าวันจันทร์ และเป็นผู้ประสานงานจัดการประชุมคณะกรรมการกลั่นกรองเรื่องเสนอคณะรัฐมนตรี ในช่วงสมัยของ ฯพณฯ พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร เป็นนายกรัฐมนตรี ในการจัดการประชุมทุกครั้งดังกล่าว นางมุกดา ได้ใช้ความสามารถในทุกด้านตั้งแต่การเตรียมการประชุม การประสานกับกระทรวงเพื่อนำเรื่องเสนอต่อคณะกรรมการชุดต่าง ๆ การจัดระเบียบวาระการประชุม การเขียนวาระการประชุม ตลอดจนการสรุปและตั้งประเด็นสำหรับประธาน นับว่าเป็นภารกิจที่มีความสำคัญที่ทำให้ผู้บริหารสภาพัฒน์มีความประทับใจและชื่นชมในความรู้ความสามารถ รวมทั้งกระทรวงต่าง ๆ ได้ให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี จนเป็นที่กล่าวขวัญถึงว่าเป็นผู้มีความเชี่ยวชาญเป็นพิเศษ และเป็นที่รักของเพื่อนร่วมงานและเพื่อนข้าราชการต่างกระทรวง

ในการทำงานทางด้านการวิเคราะห์เศรษฐกิจก็เช่นเดียวกัน บ่อยครั้งที่นางมุกดาจะเป็นศูนย์รวมข้อมูลและตอบคำถามและข้อสงสัยเกี่ยวกับตัวเลขเศรษฐกิจ ทั้งจากหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชน จน มีการบอกต่อ ๆ กันไปว่า หากหาข้อมูลอะไรไม่ได้ ก็ให้โทรศัพท์หา นางมุกดา แล้วจะได้ข้อมูลทุกอย่าง

ในชีวิตการทำงานของนางมุกดา ได้รับพระมหากรุณาธิคุณพระราชทานเครื่องอิสริยาภรณ์มงกุฎไทย (ท.ม.) เมื่อวันที่ ๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๔๔

ความในใจ

มุกจ๋า......มีเรื่องที่อยากจะบอกมุกตลอดระยะเวลา ๒๓ ปี ว่า รักมุกมากที่สุดในใจพี่มีมุกเพียงคนเดียวเท่านั้น มุกได้ให้ความรักและความห่วงใยทั้งหมดกับพี่มาตลอด รวมทั้งอาอี้ น้องๆ และหลานๆ ที่ศรีสะเกษ ในช่วงระยะเวลาที่รู้ว่ามุกต้องเข้ารับการผ่าตัดมะเร็งตับอ่อน ยิ่งทำให้พี่รักและเป็นห่วงมุกมาก มุกเป็นภรรยาที่เพียบพร้อมที่พี่ภูมิใจมาก มุกได้พิสูจน์ว่า มุกเป็นภรรยาที่มีความเพียรพยายาม ความอดทน ความเข้มแข็ง และสู้ มาตลอดระยะเวลาสองปี แม้ร่างกายจะอ่อนเพลียและเหนื่อยมากขึ้นโดยลำดับ มุกไม่เคยย่อท้อแม้ในวินาทีสุดท้ายที่พี่กระซิบบอกมุกตลอดระยะเวลาว่า ตราบใดที่เรายังมีลมหายใจ ตราบนั้นเราจะไม่สิ้นหวัง

ระยะเวลา ๒๓ ปีที่ผ่านมา แม้จะนาน แต่ในความรู้สึกของพี่นั้น สั้นเหลือเกิน สิ่งที่เป็นความหวังมากที่สุดของมุกและพี่นั้น คือ ได้ใช้ชีวิตร่วมกันตลอดไป ดังกับที่พี่ได้บอกไว้ในวันแต่งงาน เมื่อวันที่ ๒๑ มกราคม ๒๕๔๙ ว่า รักนิรันดร์ หากมีหนทางใดที่มุกจะรู้ได้ด้วยจิตและดวงวิญญาณแล้ว ขอให้มุกได้รับรู้ว่า ความรักของเราทั้งสองนั้นจะอยู่ชั่วนิรันดร์ ไม่มีวันเสื่อมคลาย ดุจดังบทเพลงที่มุกชอบมากที่สุดในวันแต่งงานของเรา

.....สิ่งที่ฉันหวังสิ่งที่ฉันคอย อาจดูเหมือนเลื่อนลอยเกือบจะฝันไป

มองหาคนคนหนึ่งที่ไม่รู้เป็นใคร และไม่รู้เมื่อไหร่จะพบคนผู้นั้น
ส่วนชีวิตฉันบอกเลยว่ามี เจอะคนที่แสนดีอยู่ทุก ๆ วัน
เพียงแค่ไม่มีใครที่จะฝันตรงกัน แต่ว่าฉันมั่นใจจะพบในไม่ช้า

.....อาจบางทีในเมืองกว้างใหญ่ หมอกและควันช่วยกันพรางตา

มีขอบรั้วขอบกำแพงสร้างมา ตึกระฟ้าคอยบังเราอยู่
แต่เราก็หากันจนเจอ มันนานแค่ไหนที่คอยเธอมา
รู้สึกไหมว่าชีวิตคุ้มค่า เมื่อมีใครสักคนข้างกาย
เกิดมาเพื่อหาใครคนหนึ่ง เป็นคนที่ฟ้าสร้างมาตรงใจ
เราต่างรู้โลกมันแสนกว้างใหญ่

.....แต่มันคงไม่ยากเกินไป...ที่ฉันจะพบเธอ

อาจมีสักครั้ง...ที่เราสองคน ผ่านทางที่วกวน อยู่ใกล้ ๆ กัน
ใบไม้เพียงใบหนึ่งหล่นตอนที่เดินผ่าน
ฉันคงจะมองมันเมื่อเธอเดินผ่านมา.....

รักมุกมากที่สุด

อาคม (สามีสุดที่รักของมุก)

คำไว้อาลัยจากญาติ

ขอให้น้องสาวจงสู่สุขคติ ตอนอยู่พวกเราก็โต้เถียงกันบ้าง ตอนจากไปก็คิดถึงกันมาก ๆ ต่อไปนี้คงมีแต่ความคิดถึงเท่านั้น

รักน้องมาก

วันชัย เอื้อนิธิรัตน์ (ตั่วเฮีย)

น้องมุกเป็นคนดี เป็นที่รักของทุกคน ความดีจะไม่มีวันลบเลือนจากใจพี่ และพวกเราทุกคน พี่ดีใจที่พี่ได้มีโอกาสดูแลน้องอย่างเต็มที่ จนถึงวินาทีสุดท้ายที่น้องจากไป ขอให้น้องหลับให้สบายนะ พี่คนนี้จะไม่ลืมน้องสาวคนนี้เลย

น้องอยู่ในใจพี่เสมอ

วรรณา อิงคชัยกุลรัชต์ (เจ๊ใหญ่)

น้องมุก เป็นน้องที่น่ารักสำหรับพี่คนนี้เสมอ เวลาที่พี่มีเรื่องเดือดร้อน ก็ต้องคอยรบกวนน้องมุกอยู่เรื่อย ๆ เช่น ช่วยเลี้ยงหลาน ซึ่งน้องมุกก็มีน้ำใจกับพี่ตลอดมา ไม่เคยปฏิเสธ พี่รู้สึกซาบซึ้งใจมาก ณ วันนี้ น้องได้จากโลกนี้ไปอย่างสงบสุขแล้ว พี่ก็ขอให้น้องไปอยู่ในที่ที่สวยงาม ในทุกภพชาติ ด้วยเทอญ

คิดถึงน้องตลอดกาล

วันเพ็ญ ตันธุวนิตย์ (เจ๊เพ็ญ)

คนทุกคนคงต้องผ่านการสูญเสียในชีวิต ซึ่งมันเป็นสิ่งที่ทำใจได้ยาก โดยเฉพาะวันนี้ที่พี่จะต้องสูญเสียน้องสาวคนสำคัญคนนี้ไป พี่คงต้องขอยอมรับว่า ทำใจไม่ได้ แต่เมื่อพี่ได้เห็นน้องทนทุกข์ทรมาน พี่คงต้องยอมเสียสละเป็นผู้เจ็บปวด ที่จะแบกรับความรู้สึกนี้ไว้ แล้วปล่อยให้น้องไปเริ่มต้นชีวิตในภพใหม่ ที่มีแต่ความสุข

แด่น้องสาวที่รัก

อาธิตา เอื้อนิธิรัตน์ (เจ๊อ๋า)

ขอให้น้องมุกจงไปสู่สุขคติ ไปให้สบาย ๆ เฮียติ๋ง ซ้อปุ่น และหลาน ๆ ได้ทำในสิ่งที่ได้อยากทำให้กับน้องมุกเป็นอย่างดี ทั้งความรักและความรู้สึกดี ๆ ที่ให้น้อง ในตอนที่น้องไม่สบายมาก แต่ระหว่างนั้นพี่ก็ได้เห็นอะไร ๆ ในตัวน้องมุกมากมายเช่นกัน ที่น้องมุกเข้มแข็ง และได้พยายามต่อสู้กับโรคร้ายอย่างเต็มที่แล้ว บุญกุศลที่น้องได้ทำมาในชาตินี้ ขอให้น้องเดินทางไปสู่สวรรค์ ด้วยเทอญ

รักน้องมาก

ชูชาติ เอื้อนิธิรัตน์ (เฮียติ๋ง), ซ้อปุ่น,

หลาน ฮัท, หลาน ฮาย และหลาน แฮม

สำหรับพี่มุกที่รักมาก ผมภูมิใจที่มีพี่สาวที่เข้มแข็ง ขยันและอดทน คอยดูแลน้องสาวคนเล็ก และหลานๆ ด้วยความห่วงใยตลอดมา วันนี้พี่มุกป่วย เราทุกคนทุกข์ใจเป็นที่สุด แต่.... คนที่ทั้งทุกข์กาย และใจเป็นที่สุด ก็คงจะเป็นพี่มุกของผมนั่นเอง ที่ต้องต่อ

สู้กับโรคมานานถึง ๒ ปี ทุกครั้ง เราขอให้พี่มุก "สู้" สู้กับโรคนี้..... จน ๑๐ วันสุดท้าย ที่เราเองก็อดใจหายไม่ได้ เพราะเรากำลังจะสูญเสียพี่มุกไป.... คงมีแต่คำว่า "หลับเถอะนะ..... หลับให้สบาย" ฝากไว้ตราบชั่วนิรันดร์

ด้วยรักจากใจ

เฉลิมศักดิ์ เอื้อนิธิรัตน์ (น้องเหลิม),

ม้อ, หลานเคเบิ้ล และหลานมิว

กว่า ๔๐ ปี ที่เรา ๒ คนพี่น้อง อยู่ด้วยกัน ไปไหนมาไหนด้วยกันตลอด ความผูกพันอันยาวนาน น้องสาวคนนี้จะไม่มีวันลืมเลย จนกระทั่งพี่สาวรู้ตัวว่าเป็นโรคร้าย พี่สาวก็ไม่เคยร้องไห้ ทั้ง ๆ ที่มันเจ็บปวด และทรมานพี่สาวมาตลอด ๒ ปี พอเถอะนะกับการทรมาน พี่สาวคงเหนื่อยแล้ว พักให้สบายนะ ไม่ต้องห่วงน้องคนนี้นะ (พี่สาวพูดถึงเสมอว่า "ห่วงน้องสาวคนนี้มาก") และต้องขอขอบคุณพี่สาวที่คอยดูแล รับฟังปัญหาต่างๆ มากมายของน้อง คอยสอนและให้คำแนะนำตลอด จนน้องต้องให้ฉายาว่า "แม่พระ" และก็จริง เพราะพี่สาวเป็นคนดีและเป็นที่รักของทุกคน น้องรู้สึกปลื้มใจกับพี่จริง ๆ ความดีของพี่ ทุกคนจะจดจำและจารึกไว้ตลอดกาล

รักพี่สาวเสมอ

สีดา เอื้อนิธิรัตน์ (น้องดา)

ขอขอบคุณอาอี๊มากที่เลี้ยงดูมาจนถึงวันนี้ ที่จากกันไป ขอให้อาอี๊ไปอยู่ในที่ที่สุขสบาย ไม่ต้องเป็นห่วงที่บ้านนะ

ระลึกถึงเสมอ

ทวีศักดิ์ อิงคชัยกุลรัชต์ (หลาน กุ่ย)

ความสุขในแต่ละวันมันช่างรวดเร็วเหลือเกิน ยังจำได้ว่าเมื่อตอนฮุงเด็กๆ อาอี๊คอยดูแลฮุงและน้อง ๆ เสมอ อาอี๊ชอบพาหลาน ๆ ไปกิน ไปเที่ยว ทำให้เมื่อคิดถึงอาอี๊ ก็จะคิดถึงแต่ความทรงจำที่มีแต่ความสุข แต่แล้วเมื่ออาอี๊ได้เจ็บป่วย ทรมานกับโรคร้ายที่เกิดขึ้น อาอี๊ก็ยังเข้มแข็ง และยังให้ความสุขกับทุกคนในครอบครัวเสมอ ไม่เคยทำให้คนรอบข้างรู้สึกว่า อาอี๊เจ็บ ซึ่งอาอี๊ยังคงชวนพี่ ๆ น้อง ๆ และหลาน ๆ เที่ยวกันเหมือนเคย จนในที่สุดอาอี๊ก็ได้จากพวกเราไป เหลือเพียงความทรงจำดี ๆ ให้พวกเราได้จดจำ และระลึกถึงตลอดกาล

ด้วยความรัก และความผูกพัน

สิริลักษณ์ อิงคชัยกุลรัชต์ (หลาน ฮุง)

เวลาที่ผ่านมา ฮิมดีใจที่ได้เป็นหลานของอี๊ ขอให้อี๊มีความสุข ไม่ต้องกังวลอะไร หลับให้สบายนะ ถ้าชาติหน้ามีจริง ขอให้ฮิมเกิดเป็นหลานอี๊อีก ฮิมจะขอเป็นหลานที่ดี เชื่อฟังอี๊มาก ๆ รักอี๊มาก

ด้วยความคิดถึงตลอดกาล

พีรพงษ์ อิงคชัยกุลรัชต์ (หลาน ฮิม)

ตั้งแต่เด็กจนโต พวกเราพี่น้อง ๕ คนมีคนโกวมุกดาคอยดูแลเอาใจใส่ พาพวกเราไปเที่ยว เป็นที่ปรึกษายามเรามีปัญหา สั่งสอนให้เราโตเป็นผู้ใหญ่มากขึ้น และยามที่เราไม่สบายใจโกวมักเป็นที่ปรึกษาให้เราเสมอ ๆ เป็นห่วงเป็นใยหลานคนนี้ตลอดเวลา แต่พอโกวป่วยพวกเราก็ได้แต่เฝ้ามองโกวเจ็บทรมาน แต่ก็ไม่สามารถช่วยอะไรโกวได้เลย โรคร้ายนี้ก็ไม่ได้บั่นทอนกำลังใจของโกวเลย โกวไม่เคยร้องไห้เพราะมัน สู้กับมันจนวาระสุดท้าย เรารู้ว่าโกวเหนื่อยกับมันมากแล้ว ถึงเวลาที่โกวจะพักซักที หลับให้สบายนะโกว ขอบคุณสำหรับความห่วงใยที่โกวมีให้กับพวกหลาน ๆ ทุกคน แม่คนที่ ๒ ของหลาน ๆ

ด้วยรัก และผูกพัน

อานันตยา เอื้อนิธิรัตน์ (หลาน นุ่น)

ยังจำได้ลาง ๆ ในสมัยที่พวกเราเป็นเด็ก มีอี๊เหมือนแม่คนสอง รักหลานทุกคน เสมือนลูกในไส้ ยังใจหายอยู่ ที่ได้รู้ว่าอี๊ไม่สบาย ยังคิดอยู่เสมอว่ามันเร็วเกินไป แต่ก็รู้ดีว่าอี๊อดทน และเข้มแข็งมาก ๆ แล้ว แม้ว่าตัวจะจากไป แต่อี๊มุกดาจะยังอยู่ในใจของพวกเรา ขอให้อี๊มุกดาสู่สุขคตินะครับ

รักและคิดถึงอยู่เสมอ

อดุลย์ ตันธุวนิตย์ (หลาน อดุลย์)

การุณ ตันธุวนิตย์ (หลาน กั๊ก)

ตั้งแต่จำความได้ โกวก็เลี้ยงดูพวกเรามา อยู่ด้วยกัน กินด้วยกัน เที่ยวด้วยกัน นอนด้วยกัน พาไปส่งโรงเรียน แล้วก็ช่วยทำรายงาน ทำการบ้านส่งอาจารย์ด้วย พวกเรายังจำมันได้ดี ความทรงจำดี ๆ จะอยู่กับเราตลอดไป หลับให้สบายนะโกว โกวไม่ต้องห่วงอะไรอีกแล้ว โกวเหนื่อยมา ๒ ปีแล้ว ตั้งแต่โกวรู้ว่าโกวเป็นมะเร็ง พวกเรารู้ว่ามันเจ็บมากๆๆ แต่โกวก้อไม่เคยร้องไห้ให้พวกเราเห็นเลย โกวเข้มแข็งมาก ๆ แต่ต่อไปโกวจะไม่ต้องเหนื่อยอีกแล้ว พวกเราไม่รู้จะบรรยายยังไงนอกจากคำว่าเสียใจ และอาลัยต่อการจากไปของอาโกวที่เป็นที่รักของเราทุกคน

ด้วยรัก และผูกพัน

อานันตยา เอื้อนิธิรัตน์ (หลาน นุ่น)

อังศิรินทร์ เอื้อนิธิรัตน์ (หลาน ฝ้าย)

อังคาร เอื้อนิธิรัตน์ (หลาน อู๋)

ศรินญา เอื้อนิธิรัตน์ (หลาน เบลล์)

ถึงแม้ว่าจะไม่ได้อยู่ดูแลตอนที่โกวป่วย ไม่ได้เห็นเหมือนที่คนอื่นที่อยู่รอบข้างโกวในขณะนั้นเห็น แต่หลานคนนี้ก็ยังเป็นห่วงและคอยถามถึงอาการของโกวทุกครั้งที่โทรกลับบ้าน และรับรู้อาการและความเป็นไปของโกวตลอดเวลาที่ผ่านมา ณ ขณะนี้ที่โกวได้จากพวกเราไปแล้วอย่างไม่มีวันหวนกลับ โดยปราศจากคำอำลา แต่ก็อยากให้โกวรับรู้ไว้ว่า พริกและพวกเราทุกคนรักและเสียใจกับการจากไปของโกว ต่อจากนี้ไปคงไม่มีใครพาหลาน ๆ ไปกินข้าว

ไป Shopping คอยให้คำปรึกษาเวลาที่มีปัญหา โกวเปรียบเสมือนแม่คนที่สองของพริก และหลาน ๆ ในบ้านเลขที่ห้าทุกคน เพราะตลอดเวลาที่ผ่านมา โกวได้อบรมสั่งสอนและเลี้ยงดูพวกเรามาตั้งแต่พวกเรายังเด็ก อย่างไรก็ตาม อีกใจหนึ่งก็ไม่อยากให้โกวรู้สึกเจ็บปวดทรมานกับโรคร้ายที่รุมเร้าโกวอยู่ ก็อยากให้โกวไปอย่างสบายไม่เจ็บปวดอีกต่อไป หลับให้สบายนะโกว

ด้วยรัก และผูกพัน

พิณ เอื้อนิธิรัตน์ (หลาน พริก)

"Time might turn tear to smile.

Time might replace sadness with happiness.

And time might change sorrow to precious story.

But time cannot take our love and memory away."

Lots of love and respect.

พัชรี ส่งแสงโปร่งมณี (หลาน กุ้ง)

ผึ้ง ส่งแสงโปร่งมณี (หลาน ปุ๊ย)

นัดดา ส่งแสงโปร่งมณี (หลาน มิ๊ง)

คำไว้อาลัยจากเพื่อน

อาลัยรัก เพื่อนรัก ๓๐ ปี My nice friend memorandum

นึกถึง "มุกดา" ครั้งใด มักหวนให้เห็นภาพแห่งความทรงจำในอดีต ปรากฏขึ้นเสมอ ๆ วันนั้นเป็นวันแรกที่เราเริ่มรู้จักกัน ซึ่งเป็นวันเปิดเทอมผ่านมาแล้ว ๑ เดือน เธอพึ่งเข้ามาเรียน ผู้หญิงผอมสูง หน้าตาดีแต่ยังดูซีดเซียวอยู่ เธอบอกกับพวกเราว่า "ฉันไม่สบาย พึ่งจะหาย" มิตรภาพของพวกเราเกิดขึ้นที่นั่น และผูกสมัครกันตราบจนปัจจุบันที่ ๆ พวกเรา ๓ คน มุกดา วรรณี ดวงใจ นัดพบกันเป็นประจำ และพูดเล่นกันเสมอ ๆ ว่า ห้างสรรพสินค้าของเรา (เซ็นทรัลปิ่นเกล้านั่นเอง) นัดกันทีไร ไม่ต้องบอกไม่ต้องพูด พวกเราจะพร้อมใจกันจอดรถลานจอดใต้ดิน (ชั้น MK) ทุกครั้ง (และหนีไม่พ้นร้าน MK สุกี้, FUJI สั่งเลยอร่อยทุกอย่าง สาหร่ายเย็นไงที่เธอชอบมาก และเราก็ชอบด้วย) และบ่อยครั้งที่เราอยากทานขนมหวานเย็น "โป๊กเกี้ย" ต้องร้านคุณมะลิวัลย์ เพราะเติมน้ำแข็งได้ไม่อั้น

SMS ถึงมุกดา ในภพภูมิที่เธออยู่จ้ะ (คิดถึงกันแวะมาเยี่ยมกันได้นะ)

มุกดาจ้ะ เธอเป็นเพื่อนที่น่ารัก มีน้ำใจ อัธยาศัยดี (เป็นคน compromise มาก ๆ ขณะที่พวกเราเป็นพวกบู๊) มะลิวัลย์.. ยัง

เคืองเธอนะ ที่เธอบอกว่าจะซื้อราดหน้าร้านอร่อยมาให้ (ถ้ามีโอกาสแวะไปทักทาย มะลิวัลย์ได้เลย) พวกเรา เพื่อน ๆ ชาว พต. ทั้งหมด อาลัยรักเธอเสมอ ภาพแห่งความทรงจำที่ดี ๆ ที่เรามีต่อกัน ถูกบันทึกไว้ในหัวใจของพวกเราทุกคน รักนะ (คำที่ไม่เคยมีโอกาสบอกต่อหน้า)

ด้วยรักและอาลัยเธอเสมอ

เพื่อน ๆ

ผมได้รู้จักกับพี่มุกดา (ขอเรียกว่า พี่มุก) เมื่อประมาณปี 2535 จากการที่ผมไปดูพี่ ๆ ที่กองบัญชีประชาชาติเล่น "สกา" ในตอนเย็นหลังเลิกงาน และได้สนิทกับพี่มุกมากขึ้นหลังจากที่พี่มุกได้ย้ายมาทำงานที่ฝ่ายเทคนิควางแผน กองวิเคราะห์และประมาณการเศรษฐกิจ พี่มุกเป็นคนที่ทุ่มเทให้กับการทำงานเป็นอย่างมาก รวมทั้งเป็นพี่ที่เอาใจใส่น้อง ๆ ในที่ทำงานเสมือนเป็นคนในครอบครัวเดียวกัน ทำให้พี่มุกมีเพื่อนจำนวนมาก

จากการที่ผมได้ร่วมทำงานกับพี่มุก ทั้งงานตามหน้าที่ความรับผิดชอบ พี่มุกได้สอนผมเกี่ยวกับการใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์ เช่น Word ราชวิถี สำหรับการพิมพ์เอกสาร โปรแกรม Excel สำหรับการคำนวณ เป็นต้น และงานที่ได้รับมอบหมายพิเศษ (งานปิดทองหลังพระ) พี่มุกได้สอนผมหลายอย่างที่ไม่สามารถหาเรียนจากที่ไหนได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งศิลปะในการติดต่อประสานงานกับหน่วยงานอื่น ๆ ทั้งในและนอกสำนักงานฯ พี่มุกมีศิลปะในการเจรจาและประสานงานให้เจ้าหน้าที่หน่วยต่าง ๆ ให้ความร่วมมือด้วยความเต็มใจ ที่เห็นได้เป็นประจักษ์ชัด คือ พี่มุกได้รับมอบหมายให้เป็นผู้ประสานจัดการประชุมคณะกรรมการรัฐมนตรีฝ่ายเศรษฐกิจ เริ่มตั้งแต่สมัยรัฐบาล ฯพณฯ นายบรรหาร ศิลปอาชา เป็นนายกรัฐมนตรี ที่ได้มีการแต่งตั้งคณะกรรมการนโยบายเพื่อเสถียรภาพและความมั่นคงทางเศรษฐกิจ โดยพี่มุกต้องประสานกับเจ้าหน้าที่สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี ในการจัดการประชุมทุก ๒ สัปดาห์ ณ ห้องประชุมสีเขียว ทำเนียบรัฐบาล ต่อมาในสมัย

รัฐบาล ฯพณฯ นายชวน หลีกภัย เป็นนายกรัฐมนตรี มีการแต่งตั้งคณะกรรมการรัฐมนตรีว่าด้วยนโยบายเศรษฐกิจ ที่มีการประชุมเกือบทุกเช้าวันจันทร์ ณ ห้องประชุมสีเขียว ทำเนียบรัฐบาล โดยพี่มุกเป็นผู้ประสานกับเจ้าหน้าที่ของสำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรีในการจัดเตรียมระเบียบวาระการประชุมแต่ละสัปดาห์ การประสานกับหน่วยงานต่าง ๆ ในการจัดส่งเอกสารประกอบวาระการประชุม ต่อเนื่องถึงสมัยรัฐบาล ฯพณฯ พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร เป็นนายกรัฐมนตรี ที่มีการแต่งตั้งคณะกรรมการกลั่นกรองเรื่องเสนอคณะรัฐมนตรี คณะต่าง ๆ โดยพี่มุกเป็นผู้ประสานกับเจ้าหน้าที่ของสำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรีในการจัดเตรียมระเบียบวาระการประชุมของคณะกรรมการกลั่นกรองเรื่องเสนอคณะรัฐมนตรี (ฝ่ายเศรษฐกิจ) ทั้งนี้พี่มุกได้ทำงานที่ได้รับมอบหมายอย่างเต็มกำลังความสามารถเกินกว่าที่ผู้หญิงคนเดียวจะสามารถจะทำได้ จนมีฉายาที่เพื่อน ๆ ล้อกันว่า **"พี่มุกเป็นหนึ่งในหญิงแกร่ง ของ สศช."**

สำหรับฐานะที่เป็นหนึ่งในเพื่อนสนิทที่ทำงานร่วมกับพี่มุก พี่มุกเป็นเพื่อนที่เป็นทั้งพี่และเพื่อน พี่มุกเป็นกำลังใจให้ผมและเพื่อน ๆ หลายคนเรียนต่อในระดับที่สูงขึ้น เป็นพี่เลี้ยงที่ดีมากสำหรับเจ้าหน้าที่ใหม่ที่มาปฏิบัติราชการ และนักศึกษาฝึกงานที่มาฝึกงานที่กองวิเคราะห์และประมาณการเศรษฐกิจ หรือสำนักวางแผนเศรษฐกิจมหภาค

จากเพื่อนสนิท

คู่มือมนุษย์

เรื่อง

พุทธศาสนามุ่งชื้อะไรเป็นอะไร

คำว่า **"ศาสนา"** มีความหมายกว้างขวางกว่า "ศีลธรรม" ศีลธรรมหมายถึงข้อปฏิบัติเกี่ยวกับประโยชน์สุขในขั้นพื้นฐานทั่วไป ; และมีตรงกันแทบทุกศาสนา, ศาสนาหมายถึงระเบียบปฏิบัติในขั้นสูง ผิดแปลกแตกต่างกันไปเฉพาะศาสนาหนึ่ง ๆ ทีเดียว. ศีลธรรมทำให้เป็นคนดี มีการปฏิบัติไม่เบียดเบียนตนหรือคนอื่น ตามหลักสังคมทั่ว ๆ ไป แต่เมื่อได้ปฏิบัติครบถ้วนตามนั้นแล้ว คนก็ยังไม่พ้นทุกข์ที่มาจากการเกิด แก่ เจ็บ ตาย ยังไม่พ้นทุกข์จากการเบียดเบียนของกิเลส อำนาจของศีลธรรมได้สิ้นสุดลงเสียก่อนที่จะกำจัดโลภะ โทสะ โมหะ ให้สิ้นสุดไปได้ และไม่สามารถกำจัดความทุกข์อันเกิดจากการ เกิด แก่ เจ็บ ตายได้. ๔๐

ส่วนขอบเขตของศาสนานั้นยังไปไกลต่อไปอีก, โดยเฉพาะพระพุทธศาสนา ย่อมมุ่งหมายโดยตรงที่จะกำจัดกิเลสโดยสิ้นเชิงหรือดับทุกข์ทั้งหลายที่เกิดขึ้นจากการเกิด แก่ เจ็บ ตาย ให้สิ้นไป. นี้ชี้ให้เห็นว่า ศาสนากับศีลธรรมนั้นต่างกันอย่างไร, พุทธศาสนาไปได้ไกลว่าศีลธรรมสากลของโลกทั่ว ๆ ไปอย่างไร : เมื่อเข้าใจดังนี้แล้ว เราจะได้สนใจพุทธศาสนาโดยเฉพาะ. ๔๑

พุทธศาสนา คือ **วิชารวมทั้งระเบียบปฏิบัติ สำหรับจะให้รู้ว่าอะไรเป็นอะไร**. ขอให้สนใจในคำจำกัดความนี้ให้มากเป็นพิเศษ เพื่อประโยชน์ที่จะเข้าใจพุทธศาสนาได้โดยเร็วและโดยง่าย. ๔๒

ท่านทั้งหลายลองพิจารณาดูว่า ท่านรู้จักอะไรเป็นอะไรกันหรือเปล่า. แม้จะรู้ว่าตัวเองเป็นอะไร, ชีวิต หน้าที่การงาน อาชีพ เงินทอง ข้าวของ เกียรติยศ ชื่อเสียง คืออะไรก็ตาม ใครกล้ายืนยันว่ารู้ถึงที่สุดบ้าง **ถ้าเรารู้ว่าอะไรเป็นอะไรจริง ๆ แล้ว เราย่อมไม่ปฏิบัติผิดต่อสิ่งทั้งปวง**. เมื่อปฏิบัติถูกแล้ว ก็เป็นอันแน่นอนว่าความทุกข์จะเกิดขึ้นไม่ได้. เดี๋ยวนี้เรายังไม่รู้ว่ามันเป็นอะไรเราจึงปฏิบัติผิดไม่มากก็น้อย ; ความทุกข์ก็เกิดขึ้นตามส่วน. การปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนาก็คือปฏิบัติเพื่อให้รู้ว่าสิ่งทั้งปวงคืออะไร ; เมื่อรู้แจ้งแท้จริงก็ย่อมหมายถึงการบรรลุมรรคผลขั้นใดขั้นหนึ่งหรือถึงขีดสูงสุดเพราะความรู้นั่นเองเป็นตัวทำลายกิเลสไปในตัว.

๔๓

เมื่อรู้ว่าสิ่งทั้งปวงเป็นอะไรจริง ๆ แล้ว ความเบื่อหน่ายคลายความอยาก และความหลุดพ้นจากทุกข์ **ย่อมจะเกิดขึ้นเองโดยอัตโนมัติ** : เราทำความเพียรปฏิบัติก็แต่ชั้นที่ยังไม่รู้อะไรเป็นอะไรกันเท่านั้น โดยเฉพาะก็ในขั้นที่ยังไม่รู้ว่าสิ่งทั้งหลายนี้ไม่เที่ยงไม่ใช่ตัวตน. ขณะนี้เราไม่รู้ว่าชีวิตหรือสิ่งทั้งปวงที่เรากำลังหลงรักใคร่ยินดี เป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา จึงหลงรักยินดีติดพันยึดถือในสิ่งเหล่านั้น. ครั้นรู้จริงตามวิธีของพระพุทธศาสนาคือมองเห็นชัด

ว่า สิ่งทั้งปวงไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ไม่ใช่ตัวตน ไม่มีอะไรน่าผูกมัดตัวเราเข้ากับสิ่งนั้นจริง ๆ แล้ว จิตก็จะเกิดความหลุดพ้นจากอำนาจครอบงำของสิ่งเหล่านั้นขึ้นมาทันที. ๔๔

ขอยืนยันในคำจำกัดความข้อนี้ว่า เป็นคำจำกัดความที่เพียงพอ และเหมาะสมแก่ท่านทั้งหลายที่จะเอาไปใช้สำหรับการปฏิบัติตน ; เพราะเหตุว่าหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งพระไตรปิฎก ก็ล้วนแต่เป็นการบ่งระบุให้รู้ว่า **อะไรเป็นอะไร?** เท่านั้นเอง เช่นหลักเรื่องอริยสัจจ์ ๔ ประการ ซึ่งจะนำมาเปรียบเทียบกับคำจำกัดความดังกล่าวเพื่อดูว่าจะลงรอยกันได้เพียงใด. ๔๕

อริยสัจจ์ข้อที่ ๑ แสดงว่าสิ่งปรุงแต่งทั้งปวงเป็นทุกข์. นี่คือบอกตรง ๆ ว่าสิ่งทั้งปวงเป็นอะไรนั่นเอง. สิ่งทั้งปวงเป็นที่ตั้งแห่งความทุกข์ใจ แต่คนทั้งหลายไม่รู้ไม่เห็นว่าสิ่งทั้งปวงเป็นความทุกข์ จึงได้มีความอยากในสิ่งเหล่านั้น. ถ้ารู้ว่ามันเป็นความทุกข์ ไม่น่าอยากและไม่น่ายึดถือ ไม่น่าผูกพันตัวเองเข้ากับสิ่งใดแล้ว เขาก็คงจะไม่ไปอยาก. ๔๖

อริยสัจจ์ข้อที่ ๒ แสดงว่าความอยากด้วยอวิชชานั่นเป็นต้นเหตุของความทุกข์ คนทั้งหลายก็ยังไม่รู้ไม่เห็นไม่เข้าใจว่าความอยากนี่แหละ เป็นตัวต้นเหตุของความทุกข์ใจจึงได้พากันอยากนั่นอยากนี่ร้อยแปดพันประการ เพราะไม่รู้ว่าความอยากด้วยอวิชชานั้นคืออะไร. ๔๗

อริยสัจจ์ข้อที่ ๓ แสดงว่านิโรธหรือนิพพานคือการดับความอยากเสียได้สิ้นเชิง เป็นความไม่มีทุกข์. คนทั้งหลายยิ่งไม่รู้จักกันใหญ่ทั้ง ๆ ที่เป็นสิ่งที่อาจลุถึงได้ในที่ทั่ว ๆ ไปคือพบได้ตรงที่ความอยากมันดับลงไปนั่นเอง, นี่คือไม่รู้ว่าอะไรเป็นอะไร จึงไม่มีใครปรารถนาที่จะดับความอยาก ไม่ปรารถนานิพพาน เพราะไม่รู้ว่าอะไรคือนิพพาน. ๔๘

อริยสัจจ์ข้อที่ ๔ ที่เรียกว่ามรรคอันได้แก่วิธีดับความอยากนั้น ๆ เสีย. ไม่มีผู้ใดเข้าใจว่า การทำอย่างนี้เป็นวิธีดับความอยาก ไม่มีใครสนใจเรื่องอริยมรรคอันมีองค์ ๘ ประการซึ่งดับความอยากเสียได้ ; ไม่รู้จักว่าอะไรเป็นที่พึ่งแก่ตนเอง ; อะไรควรขวนขวายอย่างยิ่ง ; จึงไม่สนใจกับเรื่องอริยมรรคของพระพุทธเจ้าซึ่งเป็นสิ่งที่เลิศประเสริฐที่สุดในบรรดาวิชาความรู้ของมนุษย์เราในโลกนี้. นี่แหละ คือการไม่รู้ว่าอะไรเป็นอะไรอย่างน่าหวาดเสียว. ๔๙

ทั้งหมดนี้จะเห็นได้ว่า **อริยสัจจ์ ๔ ประการ** นั้นคือ **ความรู้ที่บอกให้เห็นชัดว่า อะไรเป็นอะไรอย่างครบถ้วน** นั่นเอง : เรื่องความอยากนั้นบอกให้รู้ว่า เมื่อไปเล่นกับมันจึงเป็นความทุกข์ใจขึ้นมา เราก็ยังขืนไปเล่นกับความอยากจนเต็มไปด้วยความทุกข์นี่แหละเป็นความโง่เขลาที่ไม่รู้ว่าอะไรเป็นอะไรตามที่เป็นจริง จึงปฏิบัติผิดทุกอย่าง ; จะมีถูกบ้างก็เล็กน้อยเกินไป และมักจะถูกตามความหมายของคนที่มีกิเลสตัณหา ซึ่งถือกันว่าถ้าได้อะไรมา

ตรงตามความต้องการของตนแล้ว ก็จัดว่าเป็นการปฏิบัติถูก อย่างนี้ทางธรรมไม่ถือว่าถูกเลย. ๕๐

ที่นี้ลองเอาหลักทางบาลี ที่เรียกว่าหัวใจของพระพุทธศาสนาหรือคาถาของพระอัสสชิมาพิจารณากัน ; เมื่อพระอัสสชิได้มาพบกับพระสารีบุตรก่อนได้บวช ; พระสารีบุตรได้ถามถึงใจความของพระพุทธศาสนาว่า มีอยู่อย่างไรโดยย่อที่สุด. พระอัสสชิได้ตอบว่า **"สิ่งเหล่าใดเกิดมาเพราะมีเหตุทำให้เกิด พระตถาคตเจ้าแสดงเหตุของสิ่งเหล่านั้น พร้อมทั้งแสดงความดับสิ้นเชิงของสิ่งเหล่านั้นเพราะหมดเหตุ : พระมหาสมณเจ้าตรัสอย่างนี้."** นี่คือการบอกว่าสิ่งทั้งปวงมีเหตุปรุงแต่งขึ้นมา มันดับไม่ได้จนกว่าจะดับเหตุเสียก่อน. นี่เป็นชี้ให้รู้ว่า อย่าไปเห็นอะไรเป็นตัวตนที่ถาวร เพราะมีแต่สิ่งที่เกิดจากเหตุและงอกงามต่อไปตามอำนาจของเหตุและจะดับไปเพราะสิ้นเหตุ เพราะฉะนั้น ปรากฏการณ์ทั้งหลายในโลกนี้ ล้วนแต่เป็นผลิตผลของสิ่งที่เป็นเหตุ เป็นความเลื่อนไหลไปไม่มีหยุดเพราะอำนาจของธรรมชาติ ที่มีลักษณะไม่หยุดปรุง สิ่งต่าง ๆ จึงปรุงแต่งกันไม่หยุด และเปลี่ยนแปลงไม่หยุด. ๕๑

พระพุทธศาสนาบอกให้เรารู้ว่าสิ่งทั้งหลายไม่มีตัวตน มีแต่การปรุงแต่งกันไป และมีความทุกข์รวมอยู่ในนั้นด้วย เพราะความไม่มีอิสระ จึงต้องเป็นไปตามอำนาจของเหตุ. จะไม่มีความทุกข์ก็ต่อเมื่อหยุด, จะหยุดได้ก็เมื่อดับเหตุ เพื่อไม่ให้มีการปรุง. ข้อนี้เป็นการบอกให้รู้ว่าอะไรเป็นอะไรอย่างลึกซึ้งที่สุดเท่าที่ผู้มีสติปัญญาจะ

บอกได้ นับว่าเป็นหัวใจพุทธศาสนาจริง ๆ. การบอกนี้คือบอกให้รู้ว่า สิ่งทั้งปวงเป็นแต่เรื่องของมายา อย่าไปหลงยึดถือจนชอบหรือชังมันเข้า. เมื่อทำจิตใจให้เป็นอิสระได้จริง ๆ แล้ว นั่นแหละ คือการออกมาเสียได้จากอำนาจของเหตุ เป็นการดับเหตุเสียได้ เราก็จะไม่ต้องเป็นทุกข์เพราะความชอบหรือความชังอีกต่อไป. ๕๒

อีกทางหนึ่งนั้น อยากจะชี้ให้สังเกตดูถึง **วัตถุประสงค์แห่งการออกผนวชของพระพุทธเจ้า** ว่าท่านออกผนวชโดยความประสงค์อันใด. พระพุทธภาษิตที่ตรัสถึงข้อนี้มีอยู่อย่างชัดเจนว่าพระองค์ออกผนวชเพื่อแสวงหาว่า อะไรเป็นกุศล **คำ "กุศล" ของพระองค์** ในที่นี้ หมายถึงความฉลาด หมายถึงความรู้ที่ถูกต้องถึงที่สุด โดยเฉพาะก็คือรู้ว่าอะไรเป็นความทุกข์ อะไรเป็นเหตุให้เกิดทุกข์ อะไรเป็นความไม่มีทุกข์ อะไรเป็นวิธีให้ถึงความไม่มีทุกข์. เพราะถ้ารู้อย่างถูกต้องสิ้นเชิงจริง ๆ แล้ว ก็คือความฉลาดหรือความรู้ถึงที่สุด ; ฉะนั้น ความรู้ว่าอะไรเป็นอะไรอย่างบริสุทธิ์บริบูรณ์นั่นแหละคือ **ตัวพุทธศาสนา**. ๕๓

เรื่อง **ไตรลักษณ์** ก็เป็นหลักสำคัญอีกแนวหนึ่งมีหัวข้อสั้น ๆ ว่า อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา อันเป็นหลักที่เราต้องรู้ ; ถ้าไม่รู้ก็เรียกว่าไม่รู้จักพุทธศาสนา. อนิจจัง ทุกขัง อนัตตานี้คือ การประกาศความจริงออกไปว่า "สิ่งปรุงแต่งทั้งปวงไม่เที่ยง สิ่งปรุงแต่งทั้งปวงเป็นทุกข์ สิ่งทั้งปวงไม่ใช่ตัวตน." ๕๔

ที่ว่าเป็น **อนิจจัง** ก็คือสิ่งทั้งปวงเปลี่ยนแปลงเรื่อยไม่มีอะไรเป็นตัวเองที่หยุดอยู่แม้ชั่วขณะ. ที่ว่าเป็น **ทุกขัง** นั้นหมายถึงว่าสิ่งทั้งปวงมีลักษณะเป็นความทนทุกข์ทรมานอยู่ในตัวของตัวเอง มีลักษณะดูแล้วน่าชังน่าเบื่อหน่าย น่าระอาอยู่ในตัวของมันเองทั้งนั้น. และที่ว่าเป็น **อนัตตา** นั้นก็คือ การบอกให้รู้ว่า บรรดาสิ่งทั้งปวงไม่มีอะไรที่เราควรจะเข้าไปยึดมั่นด้วยจิตใจว่า เป็นตัวเราหรือเป็นของเรา. ถ้าไปยึดถือก็ต้องเป็นทุกข์ : และบอกให้รู้ว่าสิ่งทั้งปวงนั้นยิ่งกว่าไฟ เพราะว่าไฟลุกโพลง ๆ อยู่เราเห็นเราก็ไม่เข้าใกล้ แต่สิ่งทั้งปวงนั้นมันเป็นไฟที่มองไม่เห็น เราจึงเข้าไปกอดกองไฟกันด้วยความสมัครใจ แล้วก็เป็นทุกข์อยู่ตลอดกาล. นี่คือการบอกให้รู้ว่าสิ่งทั้งปวงคืออะไร โดยนัยแห่งไตรลักษณ์ เป็นการชี้ให้เห็นชัดว่า **พุทธศาสนาคือ วิชาและระเบียบปฏิบัติที่ทำให้เรารู้ได้ว่าอะไรเป็นอะไรเท่านั้นเอง.** ๕๕

เมื่อได้กล่าวถึงหลักที่ว่า เราต้องรู้ว่าสิ่งทั้งปวงเป็นอะไร และต้องปฏิบัติอย่างไร จึงจะตรงต่อกฎธรรมชาติของสิ่งทั้งปวงดังนี้แล้ว หลักในพระบาลีก็มีอีกพวกหนึ่งเรียกว่า **โอวาทปาฏิโมกข์** แปลว่า **คำสอนที่เป็นประธานของคำสอนทั้งหมด** ; มีอยู่ ๓ ข้อ สั้น ๆ คือ ไม่ทำความชั่วทั้งปวง ทำความดีให้เต็มที่ และทำจิตใจให้สะอาด ปราศจากความเศร้าหมอง นี้เป็นหลักสำหรับปฏิบัติ. ๕๖

เมื่อรู้ว่าสิ่งทั้งปวงไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ไม่ใช่ตัวตน ยึดถือไม่ได้ และไปหลงใหลด้วยไม่ได้. เราก็ต้องปฏิบัติต่อสิ่งทั้งปวงให้ถูก

ต้องด้วยความระมัดระวัง คือเว้นจากการทำชั่ว หมายถึงการละโมบโลภลาภด้วยกิเลส ไม่ลงทุนด้วยการฝืนศีลธรรมขนบธรรมเนียมต่าง ๆ เพื่อไปทำความชั่ว. อีกทางหนึ่งนั้นให้ทำแต่ความดีตามที่บัณฑิตสมมติตกลงกันว่าเป็นคนดี. แต่ทั้งสองข้อนี้เป็นเพียง **ขั้นศีลธรรม**. ข้อที่สามที่ว่า ทำจิตให้บริสุทธิ์หมดจดจากเครื่องเศร้าหมองโดยประการทั้งปวงนั้นนั่นแหละ เป็นตัว**พุทธศาสนาโดยตรง** หมายความว่าทำจิตใจให้เป็นอิสระ ถ้ายังไม่เป็นอิสระจากอำนาจครอบงำของสิ่งทั้งปวงแล้ว จะเป็นจิตใจที่สะอาดบริสุทธิ์ไปไม่ได้ จิตจะเป็นอิสระก็ต้องมาจากความรู้ว่า อะไรเป็นอะไรถึงที่สุด ถ้ายังไม่รู้จะไปหลงรักหรือหลงชังอย่างใดอย่างหนึ่ง หลีกเลี่ยงไม่ได้ แล้วจะเรียกว่าเป็นอิสระแท้จริงได้อย่างไร คนเรามีความรู้สึกอยู่สองอย่างเท่านั้น คือความพอใจกับไม่พอใจ (อภิชฌาและโทมนัส).๕๗

คนเราตกเป็นทาสของอารมณ์ ไม่เป็นอิสระแก่ตัวเองเลย เพราะไม่รู้ว่าอารมณ์หรือสิ่งทั้งปวงนั้นคืออะไรนั่นเอง. ความพอใจมีลักษณะที่จะรวบรัดอะไร ๆ เข้ามาหาตัว ; ความไม่พอใจมีลักษณะที่จะผลักไสอะไร ๆ ออกไปเสียจากตัว ; ถ้ายังมีความรู้สึกสองอย่างนี้อยู่ ก็หมายความว่าจิตใจยังไม่เป็นอิสระ เพราะยังหลงรักหลงชังอย่างใดอย่างหนึ่งอยู่ จึงไม่มีทางที่จะบริสุทธิ์ปราศจากการครอบงำของสิ่งทั้งปวงได้. โดยเหตุนี้เองหลักพระพุทธศาสนาในขั้นสูงสุดนี้ จึงปฏิเสธการยึดถือสิ่งที่น่ารักน่าชัง ; ปฏิเสธเลยขึ้นไปถึงกับไม่หลงติดทั้งในความดีและความชั่ว จิตจึงจะเป็นอิสระจากสิ่งทั้งปวงและบริสุทธิ์อยู่เหนืออารมณ์ต่าง ๆ. ๕๘

ศาสนาอื่นนิยมกันเพียงให้เว้นจากความชั่ว และให้ยึดถือในความดี ให้หลงยึดผูกพันในความดี จนถึงยอดของความดี คือพระผู้เป็นเจ้า. พระพุทธศาสนายังไปไกลกว่านั้นมาก คือไม่ยอมผูกพันตัวเองกับสิ่งใดเลย. การผูกพันในความดีนั้น ก็จัดว่าเป็นการปฏิบัติถูกในระยะต้นหรือระยะกลาง เมื่อเรายังทำอะไรให้สูงไปกว่านั้นไม่ได้เท่านั้นเอง. ในระยะแรกเราเว้นจากความชั่ว ในระยะถัดมาเราก็ทำความดีให้เต็มที่ ; ส่วนในระยะสูงนั้น เราทำจิตใจให้ลอยสูงเหนือการครอบงำของทั้งความดีและความชั่ว. ๕๙

การที่ผูกพันตัวอยู่ภายใต้ผลของความดี ยังไม่ใช่การพ้นจากความทุกข์โดยสิ้นเชิง ; เพราะคนชั่วก็จะมีความทุกข์ไปตามประสาคนชั่ว คนดีก็จะต้องมีความทุกข์ไปตามประสาของคนดี. ถึงเป็นมนุษย์ที่ดีก็มีความทุกข์อย่างมนุษย์ที่ดี จะดีอย่างเทวดาก็มีความทุกข์อย่างเทวดา แม้จะเป็นพรหมก็มีความทุกข์อย่างพรหม จะไม่มีความทุกข์เลยก็ต่อเมื่อขึ้นไปให้พ้น สูงเหนือจากสิ่งที่เรียกว่าความดีกลายเป็นโลกุตตระ (โลกของพระอริยเจ้า) คือเป็นพระอริยเจ้าเสียเอง. ถ้าขึ้นสูงถึงที่สุดก็เรียกว่าเป็น**พระอรหันต์**. ๖๐

ทีนี้ **คำว่าพระพุทธศาสนานั้น แปลว่าอะไร?** พุทธแปลว่าพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าแปลว่าผู้รู้ พุทธศาสนาก็แปลว่า ศาสนาของผู้รู้. พุทธศาสนิกก็แปลว่าผู้ปฏิบัติตามศาสนาของผู้รู้. ที่ว่ารู้นั้นหมายถึงรู้อะไร? ก็คือรู้สิ่งทั้งปวงตามที่เป็นจริงนั่นเอง จึงกล่าวได้ว่าพุทธศาสนาก็คือ ศาสนาที่ทำให้รู้ว่าอะไรเป็นอะไร เป็นศาสนา

เกี่ยวกับความรู้จริง เราจึงต้องปฏิบัติจนเราได้รู้ได้เอง. เมื่อรู้ถึงที่สุดแล้วไม่ต้องกลัว กิเลสตัณหาต่าง ๆ จะถูกความรู้นั้นทำลายให้สิ้นไป. ความไม่รู้ (อวิชชา) ก็จะดับไปทันที ในเมื่อความรู้ได้เกิดขึ้นมา ฉะนั้น ข้อปฏิบัติต่าง ๆ จึงมีไว้เพื่อให้วิชชาเกิด. ๖๑

ท่านทั้งหลายจงปักใจมั่นในทางที่จะเข้าถึงพระพุทธศาสนาด้วยการปฏิบัติให้รู้ว่าอะไรเป็นอะไรเท่านั้น ขอแต่ให้เป็นความรู้ที่ถูกต้อง รู้ด้วยความเห็นแจ้งจริง ๆ. อย่ารู้อย่างโลก ๆ รู้ครึ่ง ๆ กลาง ๆ ซึ่งไปหลงสิ่งที่ไม่ดีว่าดี หลงสิ่งซึ่งเป็นที่เกิดของความทุกข์ว่าเป็นความสุขดังนี้ ก็จะค่อย ๆ รู้ไปตามลำดับ นั่นแหละจะเป็นการรู้จักพุทธศาสนาที่ถูกตัวพุทธศาสนาแท้ ๆ. ๖๒

ถ้าศึกษาพุทธศาสนาโดยวิธีนี้แล้ว แม้คนตัดฟืนขายที่ไม่รู้หนังสือก็จะเข้าถึงตัวพุทธศาสนาได้ ในขณะที่มหาเปรียญหลายประโยคที่กำลังง่วนอยู่กับพระไตรปิฎกไม่อาจเข้าถึงพุทธศาสนาได้เลย. พวกเราที่มีสติปัญญาอยู่บ้าง น่าจะสามารถพินิจพิจารณาสิ่งทั้งปวง ให้รู้ตามที่เป็นจริงได้ ฉะนั้น เมื่อถูกความทุกข์อะไรเข้าแก่ตัวเองแล้ว ก็จะต้องศึกษาสิ่งนั้นให้เข้าใจแจ่มแจ้งว่ามันเป็นอย่างไรกันแน่. ความทุกข์ที่เกิดขึ้น และกำลังเผาลนเราให้เร่าร้อนอยู่นั้นมันคืออะไร เป็นอย่างไร มาจากไหน. ๖๓

ถ้าทุกคนตั้งสติ คอยเฝ้ากำหนดพิจารณาความทุกข์ที่เกิดขึ้นแก่ตน ในลักษณะดังกล่าวนี้แล้ว ก็จะเป็นทางให้เข้าถึงพุทธศาสนาได้ดีที่สุด ดีกว่าการที่จะเรียนเอาจากพระไตรปิฎกอย่าง

เปรียบเทียบกันไม่ได้ทีเดียว. การที่ใครจะมัวแต่ศึกษาพุทธศาสนาจากพระไตรปิฎก ในแง่ของภาษาหรือวรรณคดีนั้น จะไม่มีทางรู้ว่าอะไรเป็นอะไร ทั้ง ๆ ที่พระไตรปิฎกก็เต็มไปด้วยคำบรรยายว่าสิ่งนั้นเป็นอย่างนั้น สิ่งนี้เป็นอย่างนี้ เขาฟังอย่างนกแก้วนกขุนทองพูดตามที่จำไว้ได้ แต่ไม่สามารถที่จะเข้าถึงความจริงของสิ่งทั้งหลาย เว้นไว้แต่เขาจะได้ทำการพิจารณาให้เห็นเป็นเรื่องจริงของชีวิตจิตใจ เจ้าถึงตัวจริงของกิเลส ของความทุกข์ธรรมชาติ หรือของสิ่งทั้งปวง ซึ่งเข้ามาเกี่ยวข้องกับตัวเขานั่นแหละ จึงจะเข้าถึงตัวพระพุทธศาสนาที่แท้ได้. ๖๔

คนที่ไม่เคยอ่านเคยฟังพระไตรปิฎกเลย แต่เคยพิจารณาอย่างละเอียดลออทุกครั้ง ที่ความทุกข์เกิดขึ้นแผดเผาจิตใจของตนนี้แหละเรียกว่าเขากำลังเรียนพระไตรปิฎกโดยตรงและอย่างถูกต้องดียิ่งกว่ากำลังเปิดเล่มพระไตรปิฎกออกอ่าน เพราะว่าพวกที่กำลังลูบคลำเล่มพระไตรปิฎกอยู่ทุก ๆ วัน แต่แล้วไม่รู้จักอมฤตธรรมคำสอนที่มีอยู่ในพระไตรปิฎก เขาก็คล้ายกับการที่เรามีตัวเองใช้ตัวเอง ปฏิบัติตัวเอง ไม่สามารถแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับตัวเองให้ลุล่วงไปได้ ยังคงมีความทุกข์ ยังคงมีตัณหาที่เป็นเหตุให้เกิดทุกข์เพิ่มมากขึ้นทุก ๆ วันตามอายุที่เพิ่มขึ้น, นี่เพราะไม่รู้จักตัวเราอย่างเดียวเท่านั้น. ๖๕

ชีวิตจิตใจที่สวมอยู่กับเรา เราก็ยังไม่รู้จัก การที่จะไปรู้สิ่งลึกลับที่ซ่อนอยู่ในพระไตรปิฎกนั้นมันยุ่งยากไปกว่าเป็นไหน ๆ

เพราะฉะนั้นจงหันมาศึกษาพุทธศาสนาหรือรู้จักตัวพุทธศาสนาด้วยการศึกษาจากตัวจริง คือจากสิ่งทั้งปวงซึ่งรวมทั้งร่างกายและจิตใจนี้เอง จากชีวิตที่กำลังหมุนอยู่ในวงกลมของความอยาก-กระทำตามความอยาก-แล้วก็เกิดผลอย่างนั้นอย่างนี้ขึ้นมาหล่อเลี้ยงเจตนาที่อยาก-จึงทำสืบต่อไปไม่มีที่สิ้นสุด-ต้องเวียนว่ายอยู่ในวัฏฏสงสาร หรือทะเลแห่งความทุกข์ เพราะความที่ไม่รู้ว่า อะไรเป็นอะไร ข้อเดียวเท่านั้น. ๖๖

สรุปความว่า **พุทธศาสนา** คือวิชาและระเบียบปฏิบัติเพื่อให้รู้ว่า อะไรเป็นอะไร, เมื่อเรารู้ว่า อะไรเป็นอะไรถูกต้องจริง ๆ แล้วไม่ต้องมีใครมาสอนเราหรือมาแนะนำเรา เราก็ปฏิบัติต่อสิ่งนั้น ๆ ถูกต้องได้ด้วยตนเอง แล้วกิเลสก็จะหมดไปเอง เราเป็นอริยบุคคลขั้นใดขั้นหนึ่งขึ้นมาทันที เราจะปฏิบัติอะไรไม่ผิดขึ้นมาทันที เราจะลุถึงสิ่งที่ดีสุดที่มนุษย์ควรจะได้ หรือที่ชอบเรียกกันว่ามรรคผลนิพพาน นี้ได้ด้วยตนเอง เพราะการที่เรามีความรู้ว่าอะไรเป็นอะไรโดยถูกต้องถึงที่สุดอย่างแท้จริงเท่านั้น. ๖๗

คู่มือมนุษย์

เรื่อง

ลักษณะสามัญของสิ่งทั้งปวง (ไตรลักษณ์)

บทนี้จะกล่าวถึงข้อที่ว่า สิ่งทั้งหลายทั้งปวงประกอบอยู่ด้วยลักษณะอันเรียกว่า **"ไตรลักษณ์"** หรือลักษณะ ๓ ประการ กล่าวคือ ความเป็น **อนิจจัง ทุกขัง และอนัตตา**. ๖๘

อนิจจัง แปลว่าไม่เที่ยง : หมายความว่าสิ่งทั้งหลายมีลักษณะเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอไป ไม่มีความคงที่ตายตัว **ทุกขัง** แปลว่าเป็นทุกข์ : มีความหมายว่าสิ่งทั้งหลายทั้งปวงมีลักษณะที่เป็นทุกข์มองดูแล้วน่าสังเวชใจ ทำให้เกิดความทุกข์ใจแก่ผู้ที่ไม่มีความเห็นอย่างแจ่มแจ้งในสิ่งนั้น ๆ. **อนัตตา** แปลว่าไม่ใช่ตัวตน หมายความว่าทุกสิ่งทุกอย่างไม่มีความหมายแห่งความเป็นตัวเป็นตน ไม่มีลักษณะอันใดที่จะทำให้เรายึดถือได้ว่ามันเป็นตัวเราของเรา. ถ้าเห็นอย่างแจ่มแจ้งชัดเจนถูกต้องแล้ว ความรู้สึกที่ว่า **"ไม่มีตัวตน"** จะเกิดขึ้นมาเองในสิ่งทั้งปวง. แต่ที่เราไปหลงเห็นว่าเป็นตัวเป็นตนนั้น ก็เพราะความไม่รู้อย่างถูกต้องนั่นเอง. ๖๙

ขอให้ทราบว่า **ลักษณะสามัญ ๓ ประการนี้ พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนมากกว่าคำสั่งสอนอื่น ๆ** ในบรรดาคำสั่งสอนทั้งหลายจะนำมารวบยอดอยู่ที่การเห็น **อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา** นี้ทั้งนั้น บางทีก็

กล่าวตรง ๆ บางทีก็พูดด้วยโวหารอย่างอื่น แต่ใจความมุ่งแสดงความจริงอย่างเดียวกัน. ๗๐

เรื่องของความไม่เที่ยงของสรรพสิ่งทั้งหลายนี้ เคยมีสอนกันอยู่ก่อนพระพุทธเจ้า แต่ไม่ได้ขยายความให้ลึกซึ้งเหมือนของพระองค์. เรื่องความทุกข์ก็เหมือนกัน มีการสอนมาแล้ว แต่ไม่ลึกซึ้งถึงที่สุด ; ไม่ประกอบด้วยเหตุผล และไม่สามารถชี้ถึงวิธีดับทุกข์ที่สมบูรณ์จริง ๆ ได้ เพราะยังไม่รู้จักความทุกข์อย่างเพียงพอเท่ากับการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า. ส่วน**เรื่องความไม่ใช่ตัว ไม่ใช่ตนนี้ มีสอนแต่ในพระพุทธศาสนาเท่านั้น** ข้อนี้เป็นเครื่องแสดงให้เห็นว่าผู้ที่รู้จักว่าอะไรเป็นอะไรถึงที่สุดเท่านั้น จึงจะรู้ว่าสิ่งทั้งหลายทั้งปวงไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่ของตน เหตุนั้นจึงมีสอนแต่โดยพระพุทธเจ้า ซึ่งเป็นบุคคลที่รู้ว่า อะไรเป็นอะไรได้ถึงที่สุดจริง ๆ. ๗๑

คำสอนเรื่องลักษณะ ๓ ประการนี้ มีวิธีปฏิบัติเพื่อให้เห็นแจ้งมากมายหลายวิธีด้วยกัน. ถ้าปฏิบัติจนเห็นแจ้งแล้ว เราจะพบว่ามีข้อสังเกตข้อหนึ่ง คือต้องการเห็นจนรู้สึกว่าไม่มีอะไรน่ายึดถือ ไม่มีอะไรที่อยากจะเอา จะมี จะเป็น ซึ่งสรุปสั้น ๆ ว่า **“ไม่มีอะไรที่น่าเอา ไม่มีอะไรที่น่าเป็น”** เมื่อท่านมองเห็นว่า ความมีความเป็นอย่างใดก็ตามเป็นของหลอกลวง เป็นมายา ไม่น่าเอา ไม่น่าเป็นทั้งหมดทั้งสิ้นจริง ๆ ดังนี้แล้ว นั่นแหละ คือการเห็น **อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา** อย่างถูกต้อง, ส่วนคนที่ท่อง อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา อยู่ทั้ง

เช้าทั้งเย็นหลายร้อยหลายพันครั้งแล้ว ไม่อาจเห็น ก็ได้ เพราะไม่ใช่วิสัยที่จะเห็นได้ด้วยการฟัง หรือด้วยการท่อง. ๗๒

การคำนึงคำนวณเอาตามหลักเหตุผลนั้น ไม่ใช่ **"การเห็นแจ้ง"** อย่างที่เรียกว่า **"เห็นธรรม"** การเห็นธรรมไม่อาจจะเห็นได้ด้วยการคิดไปตามเหตุผล แต่ต้องเห็นแจ้งด้วยความรู้สึกภายในที่แท้จริง เช่นพิจารณาเห็นสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่ทำความเจ็บปวดให้แก่ตนที่เข้าไปหลงใหลอย่างสาสม อาศัยการที่ได้กระทบจริง ๆ จนเกิดเป็นความรู้สึกแก่จิตใจขึ้นมาจริง ๆ แล้วเกิดความเบื่อหน่าย เกิดความสลดสังเวชขึ้นมา อย่างนี้จึงจะเรียกว่าเห็นธรรม หรือเห็นแจ้ง. ๗๓

การเห็นแจ้งทำนองนี้ อาจเลื่อนสูงขึ้นไปตามลำดับ จนกว่าจะถึงเรื่องสุดท้ายที่ทำให้ปล่อยวางสิ่งทั้งปวงได้ ส่วนผู้ที่ท่องอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา หรือพิจารณาอยู่ทั้งวันทั้งคืน แต่ถ้าไม่เกิดความรู้สึกเบื่อหน่ายต่อสิ่งทั้งปวง คือไม่อยากเอาอะไร ไม่อยากเป็นอะไร ไม่อยากยึดถือในอะไรแล้ว ก็เรียกว่ายังไม่เป็นอยู่นั่นเอง เพราะฉะนั้นจึงสรุปการเห็นความไม่เที่ยง ความเป็นทุกข์ความไม่ใช่ตัวตน ลงไว้ที่คำว่า **"เห็นจนเกิดความรู้สึกว่าไม่มีอะไรที่น่าเอาหรือน่าเป็น"**. ๗๔

พุทธศาสนามีคำอยู่คำหนึ่งเป็น **คำรวบยอด** คือคำว่า **"สุญญตา"** ซึ่งแปลว่า **ความเป็นของว่าง** คือว่างจากความหมายแห่งความเป็นตัวตน : ว่างจากสาระที่เราควรจะเข้าไปยึดถือด้วยกำลังใจทั้งหมดทั้งสิ้นว่า ตัวเรา–ของเรา. การเพ่งพิจารณาดูให้เห็นว่า สิ่งทั้งปวงว่างจากสาระที่ควรเข้าไปยึดถือนั้น เป็นตัวศาสนาโดยแท้

เป็นหัวใจของการปฏิบัติตามหลักพุทธศาสนา. เมื่อรู้แจ้งทุกสิ่งทุกอย่างว่างจากตัวตนแล้ว ก็เรียกว่ารู้พุทธศาสนาถึงที่สุด. ๗๕

คำว่า "ว่างจากตัวตน" คำเดียว ก็เป็นการเพียงพอ ที่รวบเอาคำว่า อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา มาไว้ด้วยเสร็จ. เมื่อมันไม่เที่ยงเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ไม่มีส่วนไหนยั่งยืนถาวร ก็เรียกได้ว่าว่างเหมือนกัน. เมื่อเต็มไปด้วยลักษณะที่ดูแล้วน่าสังเวชใจก็แปลว่า **ว่างจากส่วนที่เราควรจะเข้าไปยึดถือเอา.** เมื่อเราพิจารณาดูว่าไม่มีลักษณะไหนที่จะคงทนเป็นตัวตนของมันเองได้ เป็นเพียงธรรมชาติที่ผันแปรไปตามกฎของธรรมชาติ อันไม่ควรเรียกว่าเป็นตัวตนของมันเอง ดังนี้ก็เรียกว่า **ว่างจากตัวตนได้.** ๗๖

ถ้าบุคคลใดเห็นความว่างของสิ่งทั้งปวงแล้ว ก็จะเกิดความรู้สึก **"ไม่น่าเอาไม่น่าเป็น"** ในสิ่งต่าง ๆ ขึ้นมาทันที. ความรู้สึกไม่อยากเอา ไม่อยากเป็นนี่แหละ มีอำนาจเพียงพอที่จะคุ้มครองคนเรา ไม่ให้ตกไปเป็นทาสของกิเลสหรือของอารมณ์ทุกชนิด. บุคคลชนิดนี้ไม่สามารถทำความชั่วต่อไป ไม่หลงใหลพัวพันติดอยู่ในสิ่งหนึ่งสิ่งใด หรือเอนเอียงไปตามสิ่งยั่วยวนใจใด ๆ เขาย่อมมีจิตใจเป็นอิสระอยู่เสมอ และไม่มีความทุกข์เลย. ๗๗

ที่ว่า "ไม่มีอะไรน่าเอาน่าเป็น" นี้ เป็นสำนวนโวหารอยู่สักหน่อย. คำว่า **"เอา"** และ **"เป็น"** ในที่นี้หมายถึงการเอาหรือเป็นด้วยจิตใจที่หลงใหล ด้วยจิตใจที่ยึดถือ ด้วยจิตใจทั้งหมดทั้งสิ้นจริง ๆ มิได้หมายความว่า คนเราจะเป็นอยู่ได้โดยไม่มีอะไรไม่เป็นอะไร

เสียเลย. ตามปกติคนเราจะต้องเอาอะไร เป็นอะไรอยู่เป็นประจำ เช่นจะต้องมีทรัพย์สมบัติ มีบุตร ภรรยา เรือกสวนไร่นา จะต้องเป็นคนดี เป็นผู้แพ้ เป็นผู้ชนะ หรือเป็นผู้ถูกเอาเปรียบ เป็นต้น จะต้องมีความเป็นอย่างใดอย่างหนึ่งอยู่เสมอ แต่แล้วทำไมพุทธศาสนาจึงมาสอนให้เราพิจารณาในทางที่จะไม่เอาไม่เป็น. ๗๘

ข้อนี้หมายความว่า พุทธศาสนาได้ชี้ให้เห็นว่า การเอาการเป็นนั้น เป็นเรื่องสมมติอย่างโลก ๆ อย่างหนึ่ง และเป็นไปด้วยอำนาจของความไม่รู้ (อวิชชา) นั่นเอง เพราะเมื่อพูดกันตามความจริงขั้นที่เด็ดขาดถึงที่สุด ซึ่งเรียกว่าขั้นปรมัตถ์แล้ว คนเราจะเอาอะไร เป็นอะไรไม่ได้เลย เพราะเหตุใด? เพราะเหตุว่าทั้งคนที่จะเอาและสิ่งที่ถูกเอานั้นมันไม่เที่ยง เป็นทุกข์ไม่ใช่ตัวตนด้วยกันทั้งนั้น แต่คนที่ไม่รู้เช่นนั้น ย่อมจะต้องมีความรู้สึกว่า "เราเอา" "เรามี" "เราเป็น" เป็นธรรมดา นี่เป็นสิ่งที่ช่วยไม่ได้. ๗๙

ความรู้สึกว่าเอา ว่าเป็น นั่นเอง ได้ทำให้เกิดมีความหนักใจหรือความทุกข์ขึ้นมา การเอา การเป็น ก็เป็นความอยากอย่างหนึ่ง คืออยากไม่ให้สิ่งที่ตนกำลังเอา กำลังเป็นอยู่นั้นสูญหายหลุดลอยไป ความทุกข์เกิดมาจากความอยากมี อยากเป็น อันรวมเรียกสั้น ๆ ว่า ความอยาก ซึ่งเรียกโดยภาษาบาลีว่า "ตัณหา". ๘๐

การที่อยากก็เพราะไม่รู้ว่า สิ่งทั้งหลายทั้งปวงนี้เป็นสิ่งที่ไม่ควรอยาก มันเป็นความเข้าใจผิดติดตามมาตามสัญชาตญาณ เกิดมาตั้งแต่เด็ก ๆ ก็รู้จักอยาก แล้วก็เกิดผลอย่างใดอย่างหนึ่งขึ้นมา

ซึ่งตรงตามที่อยากก็มี ไม่ตรงก็มี. ถ้าได้ผลตรงตามที่อยาก ก็เกิดอยากให้มากขึ้นไปอีก ถ้าไม่ได้ผลตรงตามที่อยาก ก็ต้องดิ้นรนทำอย่างใดอย่างหนึ่งต่อไปจนกว่าจะได้ผลตรงตามที่อยาก. เมื่อทำลงไปมันก็ได้ผลอย่างใดอย่างหนึ่ง วนเวียนเป็นวงกลมของกิเลส-การกระทำ-ผล วิบาก อยู่อย่างนี้ เรียกว่า วัฏฏสงสาร. ๘๑

คำว่าวัฏฏสงสาร นั้นอย่าเพ่อไปเข้าใจว่า เป็นเรื่องการเวียนวน ชาติโน้น ชาตินี้ ชาตินั้นแต่อย่างเดียว ที่แท้จริงกว่านั้น เป็นเรื่องการวนเวียนของสิ่ง ๓ สิ่ง คือ ความอยาก-การกระทำตามความอยาก ผลอย่างใดอย่างหนึ่งที่ได้มาจากการกระทำนั้น-แล้วไม่สามารถหยุดความอยากได้ เลยต้องอยากอย่างใดอย่างหนึ่งต่อไป-แล้วก็กระทำอีก-ได้ผลมาอีก-เลยส่งเสริมความอยากอย่างใดอย่างหนึ่งต่อไปอีก เป็นวงกลมอยู่อย่างนี้ไม่มีที่สิ้นสุด. ท่านเรียกว่า วัฏฏะ หรือวัฏฏสงสาร เพราะเป็นวงกลมที่เวียนวน ไม่มีที่สิ้นสุดลงได้. ๘๒

คนเราต้องทนทุกข์ทรมาน ก็เพราะติดอยู่ในวงกลมนี้เอง ถ้าใครหลุดออกไปจากวงกลมนี้ได้ ก็เป็นอันว่าพ้นไปจากความทุกข์ทุกอย่างโดยแน่นอน (นิพพาน). ๘๓

ไม่ว่ากระยาจกเข็ญใจ เศรษฐี มหากษัตริย์ จักรพรรดิ เทวดา พรหม หรือจะเป็นอะไรก็ตามที ล้วนแต่ตกอยู่ในวงกลมนี้ทั้งนั้น. จะต้องมีความทุกข์ทรมานชนิดใดชนิดหนึ่ง ซึ่งเหมาะสมกับความอยากของเขา ฉะนั้น จึงกล่าวได้ว่า ในวัฏฏสงสารนี้ เต็มไป

ด้วยความทรมานอันใหญ่หลวง. **ศีลธรรมหรือจริยธรรมนั้น ไม่สามารถแก้ปัญหาข้อนี้ได้**เลย เราจึงต้องพึ่งตัวแท้ของพุทธศาสนา ที่เป็นหลักธรรมชั้นสูง ให้แก้ไขในเรื่องนี้โดยเฉพาะทีเดียว. ทั้งหมดนี้เราจะเห็นได้ว่า **ความทุกข์นั้นมาจากความอยาก** สมดังที่พระพุทธเจ้าท่านจัดความอยากไว้ในเรื่องอริยสัจจ์ข้อที่สอง ในฐานะเป็นมูลเหตุให้เกิดความทุกข์ต่าง ๆ โดยตรง. ๘๔

ความอยากมีอยู่ ๓ อย่าง อย่างแรกเรียกว่า **กามตัณหา** อยากในสิ่งน่ารักใคร่พอใจ จะเป็นรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส อะไรก็ได้ อย่างที่สองเรียกว่า **ภวตัณหา** คือความอยากเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ตามที่ตนอยากจะเป็น อย่างที่สามเรียกว่า **วิภวตัณหา** คือความอยากไม่ให้มีอย่างนั้น ไม่ให้เป็นอย่างนี้. หลักเกณฑ์ข้อนี้กล้าท้าให้ใคร ๆ พิสูจน์หรือแย้งอย่างไรก็ได้ว่า **ยังมีความอยากอะไรอีกบ้างนอกเหนือไปกว่า ๓ อย่าง** ที่กล่าวมานี้. ๘๕

ท่านทั้งหลายจะมองเห็นว่า เมื่อมีความอยากที่ไหน ก็มีความร้อนใจที่นั่น และเมื่อต้องกระทำตามความอยาก ก็ย่อมมีความทุกข์ตามส่วนของการกระทำ ; ได้ผลมาแล้วก็หยุดอยากไม่ได้คงอยากต่อไป ต้องมีความร้อนใจต่อไปอีก เพราะยังไม่เป็นอิสระจากความอยาก ยังต้องเป็นทาสของความอยาก. ด้วยเหตุนี้จึงกล่าวว่า คนชั่ว ทำชั่วเพราะอยากทำชั่ว มันก็มีความทุกข์ไปตามประสาคนชั่ว คนดี อยากทำดีตามประสาของคนดี. ๘๖

แต่ข้อนี้ **อย่าเพ่อเข้าใจว่าเป็นการสั่งสอนให้เลิกละจากการทำความดี** เฉพาะในที่นี้ประสงค์จะชี้ให้เห็นว่า ความทุกข์นั้นมีอยู่หลายระดับ ละเอียดจนคนธรรมดาเข้าใจไม่ได้ ต้องพึ่งพาอาศัยสติปัญญาของบุคคลประเภทพระพุทธเจ้าซึ่งชี้ให้เห็นว่า เราจะพ้นจากความทุกข์โดยสิ้นเชิงด้วยลำพังเพียงการกระทำความดีอย่างเดียวเท่านั้นยังไม่พอ ยังจะต้องทำบางสิ่งที่ยิ่งหรือเหนือไปจากการทำความดี ซึ่งได้แก่การทำจิตให้หลุดพ้นไปจากการเป็นบ่าวเป็นทาสของความอยากทุกชนิดนั่นเอง นี่เป็นใจความสำคัญของพระพุทธศาสนา ซึ่งไม่มีทางแพ้ศาสนาใด ๆ ในโลก อันไม่อาจเข้ามาเทียบสู้หรือเคียงคู่ได้ในส่วนนี้ จึงเป็นสิ่งที่ต้องจำไว้ให้แม่นยำ. ๘๗

เราเอาชนะความอยากทั้ง ๓ อย่างที่กล่าวแล้วได้นั่นแหละจึงจะเป็นความพ้นจากความทุกข์ หรือหมดความทุกข์โดยประการทั้งปวง. ๘๘

เราจะกำจัดหรือดับระงับหรือ**ตัดรากเง่าของความอยากให้หมดจดสิ้นเชิงได้อย่างไร?** คำตอบก็คือว่าพิจารณาให้เห็นความไม่เที่ยง ความเป็นทุกข์ ความไม่ใช่ตัวตน จนมองเห็นว่าไม่มีอะไรที่น่าอยากนั่นเอง. มันมีอะไรบ้างที่น่าเอา น่าเป็น ซึ่งเมื่อเอาหรือเป็นเข้าแล้ว จะไม่โยนความทุกข์ชนิดใดชนิดหนึ่งมาใส่ให้บุคคลนั้น? ขอให้ตั้งปัญหาถามขึ้นอย่างนี้ ได้อะไรหรือเป็นอะไรบ้าง ที่จะไม่นำมาซึ่งความหนักอกหนักใจ. ๘๙

ขอให้ลองคิดดู การได้บุตรได้ภรรยานำเอาความเบากายเบาใจมาให้ หรือเอาภาระหลายอย่างมาให้? การได้ตำแหน่งหน้าที่เป็นการได้มาซึ่งความสงบเย็น หรือได้มาซึ่งภาระหนัก โดยนัยนี้จะเห็นได้โดยง่ายว่า ล้วนแต่นำมาซึ่งภาระและหน้าที่อย่างใดอย่างหนึ่งเสมอ. เพราะเหตุใด? เพราะเหตุว่า สิ่งทั้งหลายทั้งปวงล้วนแต่เป็นภาระ เพราะความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ความไม่ใช่ตัวตนของมันนั่นเอง. เมื่อเราได้อะไรมา เราก็จะต้องจัดการกับสิ่งนั้น ๆ ให้มันคงอยู่กับเรา ให้เป็นไปตามใจเราหรือมีประโยชน์แก่เรา แต่แล้วสิ่งนั้น ๆ ตามปกติ มันเป็นสิ่งที่ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ไม่เป็นตัวตนของใคร คือไม่รู้ไม่ชี้ต่อความประสงค์มุ่งหมายของบุคคลใด มีแต่จะเปลี่ยนแปลงไปตามเหตุ ตามวิสัยของมันเอง การพยายามของคนเราจึงเป็นการต่อสู้ หรือเป็นการต่อต้านกฎแห่งความเปลี่ยนแปลงของสิ่งเหล่านั้น ฉะนั้น จึงเกิดเป็นความยากลำบาก หรือเป็นความทนทรมานในการที่จะเป็นอยู่ หรือไปทำสิ่งทั้งหลายทั้งปวง ให้เป็นไปตามความประสงค์ของเรา. ๙๐

อุบายซึ่งจะจัดการกับสิ่งทั้งหลายทั้งปวง ที่ไม่น่าเอาไม่น่าเป็นนั้นมีอยู่. ข้อนี้ได้แก่การพิจารณาให้ลึกซึ้งจนพบความจริงว่า เมื่อยังมีกิเลสตัณหา ความรู้สึกในการเอา การเป็นนั้น ย่อมมีลักษณะไปอย่างหนึ่ง. ถ้าไม่มีกิเลสตัณหา มีแต่ปัญญาที่รู้จักสิ่งต่าง ๆ ถูกต้องดีว่า อะไรเป็นอะไรแล้วความรู้สึกในการเอา การเป็นหรือการได้ของบุคคลนั้นย่อมอยู่ในลักษณะอีกแบบหนึ่ง. ๙๑

ยกตัวอย่างง่าย ๆ เช่น การกินอาหาร ถ้ากินด้วยตัณหาหรือด้วยความอยากในความเอร็ดอร่อย การกินอาหารของผู้นั้นต้องมีอาการต่างจากบุคคลที่ไม่กินอาหารด้วยตัณหา แต่กินด้วยสติสัมปชัญญะ หรือมีปัญญารู้ว่าอะไรเป็นอะไร. นี้ก็เป็นคนด้วยกันแต่คนหนึ่งกินด้วยตัณหาอีกคนหนึ่งกินด้วยความรู้สึกตัวด้วยสติปัญญา การกินจะต้องผิดกัน. กิริยาอาการที่กินและความรู้สึกในขณะกิน ก็จะต้องผิดกัน ; และในที่สุด ผลอันเกิดจากการกินก็จะต้องผิดกัน. ๙๒

เราต้องทำความเข้าใจกันในข้อที่ว่า แม้จะไม่ต้องมีตัณหาหรือความอยากในรสอร่อย คนเราก็กินอาหารได้. พระอรหันต์ หรือพระพุทธเจ้า ซึ่งเป็นบุคคลที่ไม่มีกิเลสตัณหาเลย ก็ยังทำอะไร ๆ ก็ได้ เป็นอะไร ๆ ได้ ยังทำงานมากกว่าพวกเรา ที่ทำด้วยอำนาจของกิเลสตัณหา ท่านทำด้วยอำนาจของอะไร? ท่านทำเหมือนกับพวกเรา ที่ทำด้วยอำนาจของกิเลสตัณหา อยากเป็นนั่นเป็นนี่หรือ. ๙๓

คำตอบก็คือ ท่านทำด้วยอำนาจของปัญญา คือความรู้ที่แจ่มแจ้งถึงที่สุดว่า อะไรเป็นอะไร ผิดแปลกแตกต่างจาก พวกเราซึ่งทำอะไร ๆ ด้วยตัณหา ผลที่เกิดขึ้นนั้น คือ พวกเราต้องเป็นทุกข์กันแทบตลอดเวลา แต่ส่วนท่านไม่มีความทุกข์เลย ท่านไม่อยากได้อะไร ไม่อยากเอาอะไร ผลจึงไปได้แก่คนทั้งหลายเหล่าอื่น ด้วยความเมตตาของท่านนั่นเอง ท่านมีปัญญาเป็นเครื่องบอกว่า สิ่งนี้ควรจะทำแทนที่จะอยู่เฉย ๆ ฉะนั้นท่านจึงทำการสืบอายุพระ

ศาสนามาจนถึงพวกเราได้ และทั้งได้ทำประโยชน์อื่น ๆ อีกมากมาย. ๙๔

ร่างกายและจิตใจที่ปราศจากกิเลสตัณหา ก็แสวงหาและบริโภคอาหารได้ด้วยปัญญา ไม่แสวงและบริโภคด้วยกิเลสตัณหาเหมือนแต่ก่อน เมื่อเราหวังจะเป็นผู้พ้นทุกข์ตามรอยบาทของพระพุทธเจ้าหรือของพระอรหันต์ทั้งหลายเราก็ควรฝึกฝนตัว ในการที่จะทำอะไรลงไปด้วยปัญญา อย่าทำไปด้วยอำนาจกิเลสตัณหา ถ้าเป็นคนศึกษาเล่าเรียนก็ศึกษา ไปด้วยความรู้สึกผิดชอบชั่วดี ว่ามันเป็นการสมควรอย่างยิ่งที่จะต้องศึกษา ถ้าประกอบการงานอย่างใดอย่างหนึ่ง ก็ทำไปด้วยความรู้สึกผิดชอบชั่วดี ว่าเป็นสิ่งที่ทุกคนควรกระทำและทำให้ดีที่สุด ด้วยความเยือกเย็นเท่าที่สติปัญญาจะอำนวยให้. ๙๕

ถ้าทำไปด้วยตัณหา มันจะร้อนใจเมื่อกำลังทำ และร้อนใจเมื่อทำเสร็จแล้ว ; แต่ถ้าทำด้วยอำนาจของปัญญาควบคุมอยู่ จะไม่ร้อนใจเลย. ผลแตกต่างกันอย่างนี้ ; ฉะนั้นเราจำเป็นต้องรู้อยู่เสมอว่า สิ่งทั้งหลายโดยที่แท้แล้วเป็น อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ไม่น่าเอาไม่น่าเป็น จะเข้าไปเกี่ยวข้อง ก็เข้าไปด้วยปัญญา การกระทำของเราก็จักไม่ตกหล่มของกิเลสตัณหา. ๙๖

การทำด้วยสติปัญญา จะไม่มีความทุกข์ตั้งแต่เบื้องต้นจนปลาย จิตใจจะไม่มีความหลงยึดถือ อย่างหลับหูหลับตาว่าเป็นของน่าเอา น่าเป็น ทำไปด้วยจิตว่าง ปล่อยให้เป็นไปตามขนบธรรม

เนียมประเพณีหรือตามกฎหมาย ยกตัวอย่างเช่น เรามีที่ดินเป็นทรัพย์สมบัติอยู่ เราไม่จำเป็นต้องมีความรู้สึกที่เป็นตัณหาไปยึดถือในสิ่งนั้น จนถึงกับหนักอกหนักใจแผดเผาหัวใจ กฎหมายยังคงคุ้มครองที่ดินผืนนั้นให้เป็นกรรมสิทธิ์ของเราอยู่นั่นเอง เราไม่ต้องทุกข์ร้อนวิตกกังวลมันก็ไม่หลุดมือหายไปไหน. ๙๗

แม้ว่าจะมีใครมาแย่งชิงก็ยังคงทำการต้านทานป้องกันได้ด้วยสติปัญญา ไม่ต้องต้านทานด้วยกิเลสตัณหาให้เร่าร้อนด้วยไฟคือ โทสะ เราอาศัยอำนาจกฎหมายทำการต้านทานได้โดยไม่ต้องมีความทุกข์ เราก็ยังคงรักษาคุ้มครองเอาไว้ได้. แต่ถ้าหากว่ามันจะหลุดมือไปจริง ๆ เราจะมีกิเลสตัณหาหรือไม่มีก็ตาม มันก็ช่วยไม่ได้ เพราะว่าสิ่งทั้งหลายไม่เที่ยง เปลี่ยนแปลงอยู่เป็นนิจ ; คิดเสียดังนี้เราก็ไม่ต้องทุกข์ร้อนอะไร.๙๘

แม้ **"การเป็น"** ก็เหมือนกัน ไม่ต้องไปยึดถือในการได้เป็นนั่นเป็นนี่ เพราะว่าโดยที่แท้แล้ว ไม่มีอะไรที่น่าสนุกเลยล้วนแต่นำมาซึ่งความทุกข์ อย่างใดอย่างหนึ่งทั้งนั้น. ๙๙

อุบายง่าย ๆ ที่เราจะต้องพิจารณา ซึ่งเรียกว่าวิปัสสนาหรือเป็นการปฏิบัติธรรมโดยตรงก็คือ พิจารณาให้เห็นว่า ไม่มีอะไรที่น่าเป็น หรือไม่มีการเป็นอะไรที่น่าสนุกเลย ท่านทั้งหลายลองตั้งปัญหาสำหรับพิจารณาในข้อนี้ว่าการเป็นอะไรบ้างที่น่าสนุก? เช่น เป็นบุตร เป็นบิดา มารดา เป็นสามี เป็นภรรยา เป็นนายเขา เป็นบ่าวเขา สนุกไหม? เป็นมนุษย์สนุกไหม? กระทั่งว่าเป็นพรหม สนุกไหม?. ๑๐๐

ถ้าท่านมีความรู้ว่า อะไรเป็นอะไรอย่างแท้จริงแล้วทุกอย่างล้วนแต่ไม่มีอะไรที่น่าสนุกเลย เราต้องทนทำ ทนเป็น ทนเอา ทนอยู่ โดยไม่รู้สึกตัว แล้วทำไมเราจะต้องไปมอบกายถวายชีวิต หลงใหลเอา หลงใหลเป็น หรือทำไปด้วยอำนาจของกิเลสตัณหา? เราควรจะมีความรู้ที่ถูกต้องในสิ่งเหล่านี้ แล้วมีชีวิตอยู่ด้วยปัญญา เข้าไปเกี่ยวข้องกับสิ่งเหล่านี้ในอาการที่จะให้เป็นทุกข์น้อยที่สุด หรือไม่ให้เป็นทุกข์เสียเลยยิ่งดี. ๑๐๑

อีกประการหนึ่ง เราจะต้องทำความเข้าใจกับผู้ที่อยู่ร่วมกันในโลก จะเป็นมิตรสหาย แม้ที่สุดบุตรภรรยาผู้ใกล้ชิดสนิทสนมว่าสิ่งทั้งปวงมันเป็นอย่างนี้ ให้เขามีความเข้าใจที่ถูกต้องเหมือนกับเราแล้วก็จะไม่มีอะไรขัดขวางกันในครอบครัว ในบ้านเมือง ตลอดถึงในโลก ต่างคนต่างมีจิตใจที่ไม่ยึดมั่นหลงใหลในสิ่งใด ๆ หรือในกันและกัน ด้วยอำนาจกิเลสตัณหา แต่ว่าคงมีชีวิตเป็นอยู่ด้วยอำนาจของปัญญา โดยมองเห็นชัดอยู่เสมอว่า ไม่มีอะไรที่จะยึดถืออย่างจริงจังได้. ๑๐๒

ขอให้ทุกคนมีความรู้สึกว่า สิ่งทั้งหลายไม่เที่ยงเป็นทุกข์ไม่มีอะไรเป็นตัวตนอย่างแท้จริง ไม่น่าหลงด้วยกำลังใจทั้งหมดทั้งสิ้นควรยับยั้งด้วยปัญญาเรียกว่าเป็นผู้รู้ด้วยปัญญามีความเห็นถูกต้องตามคำสอนแห่งพระพุทธศาสนา จึงสมควรจะเรียกว่า เป็นพุทธบริษัทโดยแท้จริง. ๑๐๓

แม้จะไม่เคยบวชไม่เคยรับศีล แต่ก็เป็นบุคคลที่เข้าถึงพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์อย่างแท้จริง เขามีจิตใจอย่างเดียวกับพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ คือมีความสะอาด สว่าง สงบในใจ เพราะเหตุที่ไม่ยึดถือในสิ่งใด ว่าน่าเอา หรือน่าเป็นนั่นเอง เขาจึงเป็นพุทธบริษัทขึ้นมาได้โดยสมบูรณ์ อย่างง่ายดายและอย่างแท้จริง ด้วยอาศัยอุบายถูกต้อง ที่พิจารณามองเห็นความไม่เที่ยงความเป็นทุกข์และความไม่ใช่ตัวตน ของตัวของตน จนเกิดความรู้สึกว่าไม่มีอะไรที่ น่าเอา น่าเป็นสักอย่างเดียว. ๑๐๔

ความชั่วเป็นชั้นทรมานที่สุด ก็มาจากความอยากเอา อยากเป็น ด้วยอำนาจกิเลสตัณหา. ความชั่วที่เบาขึ้นมาก็ทำกันด้วยอำนาจของความรู้สึกที่เบา ด้วยกิเลสตัณหา. ความดีทั้งปวง ก็ทำกันด้วยตัณหา ชนิดที่ดี ที่ประณีตละเอียดสูงขึ้นไป เป็นความอยากเอา อยากเป็นในชั้นดี. แม้ความดีถึงที่สุดก็ทำด้วยตัณหา ที่ประณีตละเอียดที่สุด จนคนไม่ถือว่าเป็นความชั่วเลย แต่แล้วก็ยังไม่พ้นจากความทุกข์ทั้งปวงได้ ; เพราะฉะนั้นผู้ที่พ้นทุกข์ถึงที่สุด เช่นกล่าวคือพระอรหันต์จึงเป็นผู้ที่หมดจากการกระทำด้วยอำนาจของตัณหา กลายเป็นบุคคลที่ทำชั่วทำดีไม่ได้ ทำได้แต่สิ่งที่เหนือไปกว่าความชั่วและความดี คือมีใจเป็นอิสระอยู่เหนือการครอบงำในค่าของความชั่วความดี ท่านจึงไม่มีความทุกข์เลย. ๑๐๕

หลักของพระพุทธศาสนามีอยู่อย่างนี้ เราจะทำได้หรือไม่ได้ก็ตาม ปรารถนาหรือไม่ปรารถนาก็ตาม แนวของความพ้นทุกข์ย่อม

มีอยู่อย่างนี้. วันนี้ยังไม่ปรารถนา วันหน้าก็จะต้องปรารถนาเพราะว่าเมื่อได้ละความชั่วเสร็จแล้วความดีก็ได้ทำเต็มเปี่ยม แต่จิตยังหม่นหมอง ด้วยตัณหาชั้นประณีตบางประการอยู่ และก็ไม่รู้จักจะดับด้วยวิธีใด นอกจากพยายามอยู่เหนืออำนาจตัณหาคืออยู่เหนือการที่จะไปอยากได้ อยากเป็นทั้งในสิ่งที่ชั่ว หรือสิ่งที่ดีก็ตาม. **ต้องไม่มีความอยากโดยสิ้นเชิง จึงจะพ้นจากความทุกข์ทั้งปวงได้ (นิพพาน).** ๑๐๖

สรุปความว่า การรู้ว่า อะไรเป็นอะไรถึงที่สุดนั้น คือรู้ว่าสิ่งทั้งปวงไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ไม่ใช่ตัวตนของตน. เมื่อรู้โดยแท้จริงแล้วก็จะเกิดความรู้ชนิดที่จิตใจจะไม่อยากเป็นอะไรด้วยความยึดถือ ; แต่ถ้าต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับสิ่งใด ๆ ที่เรียกกันว่า **"ความมีความเป็น"** บ้าง ก็เข้าไปเกี่ยวข้องด้วยสติสัมปชัญญะ ด้วยอำนาจของปัญญา ไม่เกี่ยวข้องด้วยอำนาจของตัณหา เพราะฉะนั้น จึงไม่มีความทุกข์เลย. ๑๐๗

ตัวกู–ตัวสู

อันความจริง	"ตัวกู"	มิได้มี
แต่พอเผลอ	มันเป็นผี	โผล่มาได้
พอหายเผลอ	"ตัวกู"	ก็หายไป
หมด "ตัวกู"	เสียได้	เป็นเรื่องดี
สหายเอ๋ย	จงถอน	ซึ่ง "ตัวกู"
และถอนทั้ง	"ตัวสู"	อย่างเต็มที่
มีกันแต่	ปัญญา	และปรานี
หน้าที่ใคร	ทำให้ดี	เท่านี้เอย ฯ

คู่มือมนุษย์
เรื่อง
อำนาจของความยึดติด
(อุปาทาน)

เราจะปลีกตัวถอนตัวออกมาเสียจากสิ่งทั้งหลายที่เป็น อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ได้อย่างไร? คำตอบก็คือจะต้องศึกษาว่า อะไรเป็นเหตุให้เราอยาก จนเข้าไปยึดติดในสิ่งนั้น? เมื่อรู้ต้นเหตุ เราอาจจะตัดความยึดติดเสียได้. กิเลสซึ่งเป็นความยึดถือในสิ่งทั้งปวงนั้น ในพุทธศาสนาเรียก **"อุปาทาน"** แปลว่าความยึดติด จำแนก
เป็น ๔ ประการด้วยกัน. ๑๐๘

๑. กามุปาทาน (ยึดมั่นโดยความเป็นกามหรือของรักใคร่ทั่วไป) เห็นได้จากการที่คนเราตามธรรมดามีความติดพันในสิ่งที่น่ารักที่น่าพอใจ ไม่ว่าจะเป็น รูป เสียง กลิ่น รส และสัมผัส. สัญชาตญาณของคนเราย่อมรู้สึกสนุกสนานเพลิดเพลิน หรือเอร็ดอร่อยในกามคุณ ๕ อย่างนี้. ตามหลักธรรมในพุทธศาสนาขยายออกไปเป็น ๖ คือมี **"ธรรมารมณ์"** เพิ่มขึ้นอีกอย่างหนึ่งหมายถึงสิ่งที่ผุดขึ้นในใจ จะเป็นอดีตปัจจุบันหรืออนาคตก็ได้เกี่ยวกับวัตถุภายนอกหรือภายในก็ได้ เป็นเพียงคิดฝันไปก็ได้ แต่ทำให้เกิด
ความเอร็ดอร่อยเพลิดเพลินทางจิตใจในขณะที่รู้สึก. ๑๐๙

พอคนเราเกิดมา ได้รู้รสของกามารมณ์ทั้ง ๖ นี้ ก็ยึดติดในอารมณ์นั้น และยึดยิ่งขึ้นเป็นลำดับ ๆ อย่างแน่นแฟ้น เหลือวิสัยที่คนธรรมดาจะสอนได้ ฉะนั้น จึงเป็นปัญหาสำคัญที่จะต้องมีความรู้ความเข้าใจให้ถูกต้องและประพฤติปฏิบัติให้ถูกต้องต่อสิ่งเหล่านั้น : มิฉะนั้นความยึดติดนี่แหละจะนำไปสู่ความวินาศฉิบหาย. ขอให้เราพิจารณาดูความวินาศฉิบหายของคนทั่ว ๆ ไป ตามปกติจะเห็นได้ว่า มีมูลมาจากความยึดมั่นถือมั่น ในสิ่งที่น่ารักอย่างใดอย่างหนึ่งดังกล่าวแล้ว. ทุกอย่างที่มนุษย์ปุถุชนทำกันอยู่ไม่ว่าอะไร ล้วนแต่มีมูลค่าจากกามารมณ์ทั้งนั้น : คนเราจะรักกัน โกรธกัน เกลียดกัน อิจฉาริษยาฆ่าฟันกัน หรือฆ่าตัวเองตายก็ตาม ก็จะต้องมีมูลมาจากกามารมณ์. ๑๑๐

การที่มนุษย์ต้องทำงาน ขวนขวายหรือทำอะไรก็ตามเราอาจจะสืบสาวราวเรื่องไป แล้วจะพบว่า เขามีความอยากใคร่จะได้สิ่งใดสิ่งหนึ่ง ที่เขาอุตสาห์เล่าเรียนประกอบอาชีพก็เพื่อให้ได้ผลมาจากอาชีพ แล้วก็ไปแสวงหาความสบายใจในทางรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัสมาบำรุงบำเรอตน. **แม้แต่เรื่องทำบุญ อธิษฐานได้ให้ไปสวรรค์ก็มีมูลมาจากความหวังในทางกามารมณ์ทั้งนั้น** รวมความแล้วความยุ่งยากปั่นป่วนของโลกทั้งสิ้น มีมูลมาจากกามารมณ์นั่นเอง. ๑๑๑

กามารมณ์มีอำนาจร้ายกาจถึงเพียงนี้ ก็เพราะอำนาจของกามุปาทาน คือความยึดมั่นถือมั่นอย่างเหนียวแน่นในกามตัวนี้เอง พระพุทธเจ้าจึงตรัสไว้เป็นอุปาทานข้อต้น เป็นปัญหาเกี่ยวกับโลก

โดยตรง โลกจะวินาศฉิบหายหรือจะเป็นอะไรก็ตาม ย่อมมีมูลมาจากกามุปาทานนี้โดยเฉพาะ. เราควรจะพิจารณาตัวเราเองว่า เรามีความติดในกามอย่างไร เหนียวแน่นเพียงไร จะเหลือวิสัยที่เราจะละได้จริง ๆ หรือไม่. ๑๑๒

ถ้าว่ากันทางคดีโลกแล้ว การติดกามกลับจะเป็นประโยชน์อย่างใหญ่หลวง เพราะจะทำให้รักครอบครัว ทั้งยังทำให้ขยันขันแข็งในการแสวงหาทรัพย์และชื่อเสียง ฯลฯ แต่ถ้ามองกันในแง่ของธรรมะ จะรู้สึกว่า เป็นทางมาแห่งความทุกข์ทรมานอันเร้นลับ ; เพราะฉะนั้นในทางธรรมะ ความติดกามจึงเป็นสิ่งที่ต้องละกันให้หมดสิ้นในที่สุด จึงจะดับความทุกข์ทั้งปวงได้. ๑๑๓

๒. ทิฏฐุปาทาน (ยึดติดในทิฏฐิหรือความคิดเห็นที่ตนมีอยู่เดิม ๆ) เป็นสิ่งที่พอมองเห็นและเข้าใจได้ไม่ยาก : พอเราเกิดมาในโลก เราก็ได้รับการศึกษาอบรมให้เกิดมีความคิดเห็น ชนิดที่มีไว้สำหรับยึดมั่น ไม่ยอมใครง่าย ๆ นี้ เรียกว่าทิฏฐิ. ลักษณะที่ยึดติดในความคิดความเห็นของตนนี้เป็นไปตามธรรมชาติ เขาไม่ติเตียนกันนัก และเป็นสิ่งที่ห้ามไม่ได้ แต่เป็นโทษภัยที่ร้ายกาจไม่น้อยไปกว่าความยึดติดในของรักของใคร่. ถ้ายึดติดในความเห็นเดิม ๆ ของตัวอย่างดื้อดึงแล้ว ก็อาจถึงกับจะต้องปรับปรุงทิฏฐิของเราให้ถูก ให้ดีให้สูงยิ่งขึ้น คือจากความเห็นผิดให้กลายมาเป็นความเห็นที่ถูกต้องและถูกต้องยิ่งขึ้น ๆ ไปจนถึงที่สุด ชนิดที่รู้อริยสัจจ์ดังที่ได้บรรยายมาแล้ว. ๑๑๔

ทิฏฐิที่เป็นความดื้อถือรั้นนั้น มีมูลมาจากหลายทางโดยเฉพาะอย่างยิ่งแล้ว มักจะเกี่ยวกับขนบธรรมเนียมประเพณีหรือลัทธิศาสนาเป็นส่วนใหญ่ ทิฏฐิดื้อรั้นเป็นของส่วนตัวเองล้วน ๆ นั้นยังไม่เท่าไร เพราะไม่มากมายเหมือนที่มาจากขนบธรรมเนียมประเพณี ที่คนเคยถือกันมาที่ค่อย ๆ อบรมสะสมกันมากขึ้น ๆ. ๑๑๕

ทิฏฐิต่าง ๆ นี้เกิดขึ้นเพราะความไม่รู้ (อวิชชา) เมื่อไม่รู้ก็มีความเข้าใจเอาเองตามความโง่เดิม ๆ ของตน เช่นเห็นว่าสิ่งนี้น่ารักน่ายึดถือ สิ่งนี้เที่ยงแท้ถาวร เป็นความสุขเป็นตัวตน แทนที่จะเห็นว่า สิ่งเหล่านั้นเป็นเพียงภาพมายาที่ลวงตา เป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา อย่างนี้เป็นต้น อะไร ๆ ที่ตนเข้าใจมาแล้วละก็ต้องไม่ยอมรับว่าผิด ทั้งที่บางทีตัวเองก็เหมือนอยู่ว่าผิด แต่ก็ไม่ยอม. ๑๑๖

ความเป็นผู้ดื้อดึงซึ่งหน้าอย่างนี้ นับว่าเป็นอุปสรรคหรือศัตรูของคนเราอย่างยิ่ง มันทำให้เราไม่สามารถเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น หรือไม่สามารถเปลี่ยนความเห็นผิดในลัทธิศาสนาหรือความเชื่ออื่น ๆ ที่เคยหลงเชื่อมาแล้วแต่เดิมได้. ๑๑๗

ปัญหานี้ย่อมจะเกิดแก่บุคคลผู้ถือลัทธิศาสนาที่ยังต่ำ ๆ อยู่ ทั้ง ๆ ที่ตนเห็นว่าต่ำหรือผิด ก็เปลี่ยนไม่ได้ เพราะเขามักถือเสียว่าบิดามารดา ปู่ย่า ตายาย เคยถือกันมา. หรือถ้าไม่มีเหตุผลอะไรสำหรับจะแก้ตัวขึ้นมาจริง ๆ ก็ว่าเป็นสิ่งที่เคยถือกันมานมนานแล้ว เป็นต้น. เพราะเหตุนี้เอง พุทธศาสนาจึงถือว่าทิฏฐินั้น เป็น

กิเลส ตัวร้ายกาจ เป็นสิ่งที่ทำอันตรายที่สุดอย่างหนึ่ง ซึ่งจะต้องพยายามทำให้หมดไปอย่างยิ่งมิฉะนั้น ตนก็จะไม่ได้อะไรที่ดีขึ้นเลย. ๑๑๘

๓. สีลัพพตุปาทาน (ยึดติดในวัตรปฏิบัติที่มุ่งหมายผิดทาง) หมายถึงความยึดมั่นถือมั่นในการประพฤติกระทำที่ทำปรัมปราสืบกันมาอย่างงมงายไร้เหตุผลหรือที่คนนิยมเรียกกันว่าขลังศักดิ์สิทธิ์ คิดกันว่าเป็นสิ่งที่เป็นอย่างอื่นไปไม่ได้ และไม่ยอมเปลี่ยนแปลง. ๑๑๙

คนไทยเราทั่วไป ก็มีสิ่งนี้กันไม่น้อยกว่าชนชาติอื่นมีการถือเครื่องรางของขลังหรือเคล็ดลับต่าง ๆ เช่นตื่นนอนขึ้นมา จะต้องเสกน้ำล้างหน้า จะถ่ายอุจจาระก็ต้องผินหน้าไปทิศนั้นทิศนี้ จะบริโภคอาหารหรือจะนอน ก็ต้องมีเคล็ดมีพิธี เชื่อผีสางเทวดาต้นไม้ศักดิ์สิทธิ์ สิ่งศักดิ์สิทธิ์เป็นต้น เป็นการปฏิบัติที่ไร้เหตุผลอย่างยิ่ง ไม่เคยคำนึงถึงเหตุผล คงมีแต่ความยึดมั่นถือมั่นตามตำราบ้าง เคยทำมาแล้วไม่ยอมเปลี่ยนแปลงบ้าง. ๑๒๐

แม้ที่อ้างตนว่าเป็นพุทธบริษัท อุบาสกอุบาสิกา ก็ยังยึดมั่นถือมั่นกันไว้คนละอย่างสองอย่าง, หรือ **แม้ที่เรียกตัวเองว่าเป็นภิกษุสงฆ์สาวกของพระพุทธเจ้า** ก็ยังมีการยึดถือในทำนองนี้ด้วยอุปาทาน. ยิ่งเป็นลัทธิศาสนาที่ถือพระเป็นเจ้าถือเทวดา ถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ด้วยแล้ว จะมีการถือชนิดนั้นมากทีเดียว **ซึ่งสำหรับชาวพุทธเราไม่น่าจะมีอย่างนั้นเลย**. ๑๒๑

ข้อนี้เป็นเพราะเมื่อประพฤติธรรมข้อใดข้อหนึ่งแล้วไม่ทราบความมุ่งหมายเดิม ไม่คำนึงถึงเหตุผล ได้แต่เหมาสันนิษฐานเอาเชื่อว่าเป็นของศักดิ์สิทธิ์ ฉะนั้น คนเหล่านี้จึงสมาทานศีล หรือประพฤติธรรมแต่เพียงตามแบบฉบับตามประเพณี ตามตัวอย่างที่ทำปรัมปราสืบกันมาเท่านั้นไม่ทราบเหตุผลของสิ่งนั้น ๆ เพราะประพฤติมาจนชิน เกิดการยึดถือเหนียวแน่น ชนิดที่แก้ไขยากอันนี้เรียกว่าความยึดติดในการปฏิบัติที่เคยกระทำสืบกันมาอย่างผิด ๆ หรืออย่างงมงายไร้เหตุผล. ๑๒๒

แม้วิปัสสนากรรมฐาน หรือสมถกรรมฐาน อย่างที่กำลังประพฤติปฏิบัติกันอยู่ในเวลานี้ก็ตาม ถ้าทำไปด้วยความไม่รู้เหตุผลต้นปลาย ไม่รู้ความมุ่งหมายอันแท้จริง ก็จะต้องเป็นไปด้วยอำนาจ ของความยึดถือโดยมุ่งหมายผิดเป็นความโง่เขลาชนิดหนึ่งโดยไม่ต้องสงสัย. ๑๒๓

แม้ที่สุดจะรักษาศีลห้า ศีลแปด ศีลสิบ หรือศีลเท่าใดก็ตาม ถ้ารักษาโดยคิดว่าจะเป็นผู้ขลัง เป็นผู้วิเศษศักดิ์สิทธิ์ จะมีอำนาจฤทธิ์เดชอะไรขึ้นมาแล้ว ก็กลายเป็นกิจวัตรที่มุ่งผิดทาง ทำไปโดยอำนาจสีลัพพตุปาทานนี้ทั้งนั้นไม่ต้องกล่าวถึงการประพฤติแปลก ๆ ของพวกภายนอกพุทธศาสนาก็ได้ ฉะนั้นจึงจำเป็นต้องระมัดระวังให้มาก ๆ. ๑๒๔

การประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนานั้น จะต้องให้ถูกไปตั้งแต่เริ่มมีความคิด ความเห็นความพอใจ ในผล

ของการทำลายกิเลสไปตั้งแต่ต้นทีเดียว การประพฤติปฏิบัตินั้น จึงจะไม่เป็นความงมงายที่นอกลู่นอกทาง ไร้เหตุผล และเสียเวลาปฏิบัติ. ๑๒๕

๔. อัตตลาทุปาทาน (ยึดมั่นโดยความเป็นตัวเป็นตน) ความยึดมั่น ว่าตัว ว่าตนนี้ เป็นสิ่งสำคัญ และเป็นสิ่งเร้นลับอย่างยิ่ง สิ่งที่มีชีวิตทั้งหมดย่อมจะรู้สึกว่า มันเป็นตัวตนของมันอยู่ ดังนี้เสมอไปอย่างช่วยไม่ได้ เพราะมันเป็นสัญชาตญาณขั้นต้นที่สุดของสิ่งที่มีชีวิต และเป็นมูลฐานของสัญชาตญาณอื่น ๆ เช่น สัญชาตญาณหาอาหารกิน สัญชาตญาณต่อสู้อันตราย หลบหนีอันตราย สัญชาตญาณสืบพันธุ์และอื่น ๆ อีกมาก ซึ่งล้วนแต่อาศัยสัญชาตญาณแห่งความรู้สึกยึดถือว่าเป็นตัวตนทั้งนั้น มันต้องยึดมั่นว่า มีตัวเราเสียก่อนมันจึงไม่อยากตาย มันจึงอยากหาอาหารมาเลี้ยงร่างกาย อยากต่อสู้เอาตัวรอด หรืออยากจะสืบพันธุ์ของมันไว้. ๑๒๖

ความยึดถือว่ามีตัวตนนี้ มีประจำอยู่ในสิ่งที่มีชีวิตทั้งหลาย ถ้าไม่อย่างนั้นแล้ว มันจะมีชีวิตรอดมาไม่ได้ : แต่อันนั้น มันก็เป็นสิ่งที่ทำให้เกิดความทุกข์ ในการแสวงหาอาหารในการต่อสู้ ในการสืบพันธุ์ หรือในการทำอะไรทุก ๆ อย่างฉะนั้นจึงกล่าวว่า มันเป็นรากฐานแห่งความทุกข์ทั้งปวงด้วย. ๑๒๗

ข้อนี้พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้เป็นใจความ โดยสรุปสั้นที่สุดว่า **"สิ่งต่าง ๆ ที่คนมีอุปาทานเข้าไปยึดถืออยู่นั่นแหละเป็นตัวความ**

ทุกข์ หรือเป็นมูลเหตุแห่งความทุกข์" หรือ "ร่างกายและจิตใจที่คนเข้าไปยึดถือด้วยอุปาทานอยู่นั่นแหละ เป็นตัวความทุกข์." ๑๒๘

อุปาทานข้อนี้เป็นต้นกำเนิดของชีวิต และเป็นต้นกำเนิดของความทุกข์ต่าง ๆ. คำที่ว่า "ชีวิตคือความทุกข์ – ความทุกข์คือชีวิต" ท่านก็หมายถึงข้อนี้เอง. การที่เรารู้จักมูลกำเนิดของชีวิต และของความทุกข์ น่าจะถือว่าเป็น**การรู้ในสิ่งที่ลึกซึ้งที่สุดและควรรู้ถึงที่สุด** เพราะว่าเป็นทางที่ทำให้เราสามารถกำจัดความทุกข์ได้อย่างเด็ดขาด ข้อนี้อยากจะอวดด้วยว่า เป็นวิชาความรู้เฉพาะของพุทธศาสนาเท่านั้นไม่อาจพบได้ในศาสนาอื่นที่มีอยู่ในโลกนี้เลย. ๑๒๙

เกี่ยวกับอุปาทาน, วิธีปฏิบัติให้ได้ประโยชน์มากที่สุดเท่าที่จะทำได้นั้น จะต้องอาศัยการรู้จักตัวความยึดติดโดยเฉพาะอัตตาทุปาทานให้มากเป็นพิเศษ ; เพราะว่ามันเป็นมูลฐานของชีวิต เป็นสิ่งที่มีขึ้นเอง เป็นเอง ประจำอยู่เสร็จแล้วในตัว ไม่ต้องมีใครมาสอนอะไรกันอีก. ๑๓๐

เด็ก ๆ หรือลูกสัตว์ตัวเล็ก ๆ พอเกิดมาจากท้องแม่ ก็มีสัญชาตญาณอันนี้มาด้วยเสร็จ. เราจะเห็นได้ว่า ลูกสัตว์ตัวเล็ก ๆ เช่น ลูกแมวรู้จักขู่ฟู่ ๆ ในเมื่อเราเข้าไปใกล้มันนั่นก็เพราะ มันมีอะไรที่เป็นตัวเป็นตนประจำอยู่ในใจ ฉะนั้นจึงช่วยไม่ได้ที่จะไม่ให้มีอุปาทานในข้อนี้ ที่มันแสดงอิทธิพลออกมา. ทางที่ทำได้อย่างเดียวก็คือ ควบคุมมันไว้ให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ จนกว่าจะเจริญด้วย

วิชาความรู้ ในทางธรรมะ อย่างที่เรียกได้ว่า ตัดให้ขาดลงไปด้วยวิธีที่พุทธศาสนาสอนไว้ จนเอาชนะสัญชาตญาณข้อนี้ได้. ๑๓๑

ถ้ายังเป็นคนธรรมดา คือเป็นปุถุชนอยู่แล้ว ย่อมไม่มีทางที่เอาชนะสัญชาตญาณข้อนี้ได้เลย มีแต่พระอริยเจ้าอันดับสุดท้าย คือ พระอรหันต์เท่านั้นที่จะเอาชนะสัญชาตญาณข้อนี้ได้ เราต้องเข้าใจว่าไม่ใช่เป็นเรื่องเล็กน้อยเลย เพราะเป็นปัญหาสำคัญของสิ่งมีชีวิตทั่ว ๆ ไปทั้งสิ้น ; ถ้าเราต้องการจะเป็นพุทธบริษัทเต็มตัว กล่าวคือเพื่อให้ได้รับประโยชน์จากพระพุทธศาสนาโดยครบถ้วน ก็จำต้องศึกษาเรื่องนี้ และเอาชนะความเข้าใจผิดในข้อนี้ให้ได้มากที่สุด เราจึงจะมีความทุกข์ลดน้อยลงตามลำดับ ๆ. ๑๓๒

การที่รู้ความจริง ของสิ่งที่เกี่ยวข้องกับเราเป็นประจำวัน นับว่าเป็นมหากุศลหรือความฉลาดที่สุดอย่างหนึ่ง จึงใคร่ขอรบเร้าท่านทั้งหลาย ให้สนใจในเรื่องอุปาทานทั้งสี่อันเป็นเรื่องแสดงให้เห็นว่า ทั้ง ๆ ที่สิ่งทั้งปวงเป็นสิ่งที่ไม่น่ายึดถือ ไม่น่าเอา ไม่น่าเป็นอยู่ตามธรรมชาติ เราทั้งหลายก็ยังตกเป็นบ่าวเป็นทาสของมันอย่างเหนียวแน่น เพราะอำนาจของอุปาทานทั้งสี่นี้เอง ฉะนั้น เราจะต้องศึกษาให้รู้จักสิ่งที่เป็นอันตรายเป็นพิษร้ายนี้ให้มากที่สุด. สิ่งนี้มิได้แสดงตัวเป็นพิษเป็นอันตรายอย่างการลุกโพลง ๆ ของไฟ หรือรู้จักได้ง่าย ๆ อย่างอาวุธหรือยาพิษ แต่มันเร้นลับแนบเนียนอยู่ในลักษณะเป็นของหวานเอร็ดอร่อยหอมหวานยวนใจเป็นของสวยงาม เป็นของไพเราะทั้งนั้น. ๑๓๓

เมื่อมันมาในลักษณะเช่นนี้ ย่อมเป็นการยากที่เราจะรู้สึกตัวหรือควบคุมมันได้ จึงต้องอาศัยสติปัญญา ความรู้ของพระพุทธเจ้า และจะต้องศึกษาปฏิบัติ **ควบคุมความยึดมั่นที่ผิด ๆ เหล่านี้ให้อยู่ในอำนาจของปัญญา เราก็สามารถดำรงชีวิตนี้ไม่ให้มีความทุกข์ทรมาน หรือทุกข์แต่น้อยที่สุดจนสามารถปฏิบัติหน้าที่การงาน หรือมีชีวิตอยู่ในโลกนี้ในลักษณะที่เยือกเย็น มีความสะอาด สว่าง สงบเย็นอยู่ได้.** ๑๓๔

ขอสรุปความว่า อุปาทานทั้งสี่นี้ เป็นปัญหาอันเดียวที่พุทธบริษัท หรือผู้ประสงค์จะรู้จักตัวพุทธศาสนา จะต้องเข้าใจให้ได้ เพราะว่าวัตถุประสงค์ของการรักษาพรหมจรรย์ในพุทธศาสนานี้ ก็เพื่อทำจิตให้หลุดพ้นจากความยึดมั่นที่ผิด ๆ นี้ ท่านทั้งหลายจะได้พบคำกล่าวเช่นนี้ ในท้ายบาลีทุก ๆ สูตร ที่กล่าวถึงการบรรลุธรรมของพระอรหันต์ ซึ่งในที่นั้นจะมีคำว่า "จิตหลุดพ้นจากอุปาทาน" แล้วก็จบกัน. เพราะว่าเมื่อจิตหลุดพ้นจากความยึดมั่นแล้ว ก็ไม่มีอะไรจะผูกพันคล้องจิตนั้น ให้ตกเป็นทาสของโลกหรือเวียนว่ายตายเกิดอีกต่อไป เรื่องจึงจบสิ้นกันหรือกลายเป็น โลกุตตระ คือพ้นโลก เพราะเหตุฉะนั้น การหลุดพ้นจากความยึดมั่นที่ผิด ๆ จึงเป็นใจความสำคัญที่สุดของพุทธศาสนา. ๑๓๕

คู่มือมนุษย์
เรื่อง
ขั้นของการปฏิบัติศาสนา
(ไตรสิกขา)

ในบทนี้ จะบรรยายให้ทราบถึงวิธีที่จะตัดอุปาทาน หลักพุทธศาสนาที่เกี่ยวกับกรณีนี้คือ ศีล สมาธิ ปัญญา. ข้อปฏิบัติหมวดนี้เรียกว่า **ไตรสิกขา**. ๑๓๖

สิกขาขั้นแรกที่สุด เราเรียกว่า **"ศีล"** ซึ่งหมายถึงการประพฤติดี ประพฤติถูกตามหลักทั่ว ๆ ไป ไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อนและไม่ทำให้ตนเองเดือดร้อน มีจำแนกไว้เป็นศีล ๕ ศีล ๘ ศีล ๑๐ ศีล ๒๒๗ หรืออื่น ๆ อีก เป็นการปฏิบัติเพื่อความสงบเรียบร้อยปราศจากโทษขั้นต้น ๆ ทางกายทางวาจาของตนที่เกี่ยวกับสังคมและส่วนรวม หรือเกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ ที่จำเป็นแก่การเป็นอยู่. ๑๓๗

สิกขาขั้นที่ ๒ เรียกว่า **"สมาธิ"** ข้อนี้ได้แก่การบังคับจิตใจของตัวเองไว้ให้อยู่ในสภาพที่จะทำประโยชน์ให้มากที่สุดตามที่ตนต้องการ ขอให้ตั้งข้อสังเกตความหมายของคำว่า **"สมาธิ"** ไว้ให้ถูกต้อง. โดยมากท่านทั้งหลายย่อมจะได้ฟังมาว่า สมาธินั้นคือจิตที่ตั้งมั่น แน่วแน่นิ่งเหมือนท่อนไม้ หรือมักว่าเป็นจิตที่สงบ เป็นจิตที่บริสุทธิ์ แต่ลักษณะเพียง ๒ อย่างนั้น ไม่ใช่ความหมายอันแท้จริงของสมาธิ. การกล่าวเช่นนี้มีหลักในพุทธวจนะนั่นเอง : พระองค์ทรงแสดงลักษณะของจิต ด้วยคำอีกคำหนึ่งซึ่งสำคัญที่สุด คือคำว่า

“กมฺมนีโย” แปลว่า สมควรแก่การทำงาน และคำนี้เป็นคำสุดท้ายที่ทรงแสดงลักษณะจิตที่เป็นสมาธิ. ๑๓๘

สิกขาขั้นที่ ๓ เรียกว่า **“ปัญญา”** หมายถึง การฝึกฝนอบรมทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจอันถูกต้องและสมบูรณ์ถึงที่สุดในสิ่งทั้งปวงตามที่มันเป็นจริง. คนเราตามปกติไม่สามารถรู้อะไร ๆ ให้ถูกต้องตามที่เป็นจริงได้ คือมันถูกแต่เพียงตามที่เราเข้าใจเอาเองหรือตามโลกสมมติ มันจึงไม่ใช่ตามความจริง. ด้วยเหตุนี้พุทธศาสนาจึงมีระเบียบปฏิบัติ เรียกว่าปัญญาสิกขานี้ขึ้นอีกส่วนหนึ่งเป็นส่วนสุดท้ายสำหรับจะได้ฝึกฝนอบรมให้เกิดความเข้าใจ ให้เห็นแจ้ง ในสิ่งทั้งหลายตามที่เป็นจริงโดยสมบูรณ์. ๑๓๙

คำว่า **“ความเข้าใจ”** กับคำว่า **“ความเห็นแจ้ง”** นั้น ในทางธรรมะแล้วไม่เป็นอันเดียวกัน. **“ความเข้าใจ”** นั้นอาศัยการคิดคำนึงด้วยการใช้เหตุผลบ้าง หรือการคาดคะเนเอาตามเหตุผลต่าง ๆ บ้าง . ส่วน **“ความเห็นแจ้ง”** ไปไกลกว่านั้น คือต้องเป็นสิ่งที่เราได้ซึมซาบมาแล้ว ด้วยการผ่านผจญสิ่งนั้น ๆ มาด้วยตนเอง หรือด้วยการมีจิตใจจดจ่อต่อเนื่องอยู่กับสิ่งนั้น ๆ โดยอาศัยการเฝ้าเพ่งดูอย่างพินิจพิจารณา จนเกิดความรู้สึกเบื่อหน่ายไม่หลงใหลในสิ่งนั้น ๆ ด้วยน้ำใสใจจริง ; ไม่ใช่ด้วยการคิดเอาตามเหตุผล เพราะฉะนั้นปัญญาสิกขาตามหลักของพุทธศาสนา จึงไม่ได้หมายถึงปัญญาที่ได้มาจากหลักของเหตุผล เหมือนที่ใช้กันอยู่ในวงการศึกษาวิชาการสมัยปัจจุบัน แต่เป็นคนละอย่างที่เดียว. ๑๔๐

ปัญญาในทางพุทธศาสนา ต้องเป็นการรู้แจ้งเห็นแจ้งด้วยน้ำใสใจจริง ด้วยการผ่านผจญสิ่งนั้น ๆ มาแล้ว โดยวิธีใดวิธีหนึ่ง (Spiritual-Experience) จนฝังใจแน่วแน่ ไม่อาจลืมเลือนได้ เพราะฉะนั้นการพิจารณา.ในทางปัญญาตามสิกขาข้อนี้จึงต้องใช้สิ่งต่าง ๆ ที่ผ่านมาแล้วในชีวิต ตนเองเป็นเครื่องพินิจพิจารณา. หรืออย่างน้อยก็ต้องเป็นเรื่องที่มีน้ำหนักมากพอที่จะทำให้ใจของเราเกิดความรู้สึกสลดสังเวชเบื่อหน่ายในสิ่งทั้งหลายที่ไม่เที่ยงเป็นทุกข์ ไม่ใช่ตัวตนเหล่านั้นได้จริง. ๑๔๑

ถ้าเราจะคิดไปตามแนวของเหตุผล ทำการวินิจฉัยลักษณะที่ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตากันสักเท่าไรก็ตามมันก็ได้แค่ความเข้าใจ ไม่มีทางให้เกิดความสลดสังเวชได้ ไม่มีทางให้เกิดความเบื่อหน่ายในสิ่งทั้งหลายในโลกได้. ขอให้เข้าใจว่ากิริยาอาการที่จิตใจเบื่อหน่าย คลายความอยาก จากสิ่งที่เคยหลงรักนั่นแหละคือตัวความเห็นแจ้งในที่นี้. หลักธรรมะได้บัญญัติไว้ชัดเจนทีเดียวว่า ถ้าเห็นแจ้งจริง ๆ ก็ต้องเบื่อหน่ายจริง ๆ จะไปหยุดอยู่เพียงแค่เห็นแจ้งนั้นไม่ได้. ความเบื่อหน่ายคลายความอยากในสิ่งนั้น จะต้องเกิดตามขึ้นมาทันควันอย่างแยกกันไม่ได้. ๑๔๒

ศีลสิกขา นั้นเป็นเพียงการศึกษาปฏิบัติ ในขั้นตระเตรียมเบื้องต้น เพื่อให้เรามีการเป็นอยู่ผาสุก อันจะช่วยให้จิตใจเป็นปกติ, อานิสงส์ของศีลมีหลายอย่างด้วยกัน แต่ที่สำคัญที่สุดก็คือเป็นไปเพื่อให้เกิดสมาธิ. อานิสงส์อย่างอื่น ๆ เช่นว่าให้เป็นสุข หรือให้ไป

เกิดเป็นเทวดาในสวรรค์นั้น พระพุทธเจ้าไม่ได้ทรงมุ่งหมายโดยตรง ; ท่านมุ่งหมายโดยตรงถึงข้อที่จะให้เป็นที่เกิดที่เจริญของสมาธิ. ศีลจะส่งเสริมให้เกิดสมาธิได้โดยง่าย. ถ้าเรามีเครื่องรบกวนมาก จิตใจของเราจะเป็นสมาธิได้อย่างไร. ๑๔๓

สมาธิสิกขา คือการที่เราสามารถควบคุมจิตหรือใช้จิตของเรานี้ให้ทำหน้าที่ของมัน ให้เป็นประโยชน์ถึงที่สุด. ในขั้นศีล มีความประพฤติดีทางกาย ทางวาจา. ในขั้นสมาธิมีความประพฤติดีทางจิต คือ ไม่มีความคิดผิด ไม่เศร้าหมอง ไม่มีความฟุ้งซ่าน และอยู่ในสภาพที่สามารถจะปฏิบัติหน้าที่ของมัน. อย่างนี้เรียกสมาธิ. ๑๔๔

แม้ในส่วนที่เกี่ยวกับประโยชน์ทั่ว ๆ ไปในทางโลกสมาธิก็ยังเป็นของจำเป็นทุกกรณี ; ไม่ว่าเราจะทำอะไร ถ้าไม่ทำด้วยใจที่เป็นสมาธิแล้วย่อมไม่ได้รับผลสำเร็จด้วยดี ท่านจึงจัดสมาธินี้ไว้ในลักษณะของบุคคลที่เรียกว่ามหาบุรุษ ไม่ว่าจะเป็นมหาบุรุษทางโลกหรือทางธรรม ล้วนแต่จำเป็นจะต้องมีสมาธิเป็นคุณสมบัติประจำตัวทั้งนั้น. ๑๔๕

แม้แต่เด็กนักเรียนถ้าไม่มีจิตเป็นสมาธิแล้ว จะคิดเลขออกได้อย่างไร. สมาธิในทำนองนั้นเป็นสมาธิตามธรรมชาติ มันยังอยู่ในระดับอ่อน ; ส่วนสมาธิในทางหลักพุทธศาสนาที่เรากำลังพูดถึงนี้เป็นสมาธิที่เราได้ฝึกให้สูงยิ่งขึ้นไปกว่าที่จะเป็นไปตามธรรมชาติ เพราะฉะนั้น เมื่อฝึกกันสำเร็จแล้วจึงกลายเป็นจิตที่มีความสามารถมีกำลัง มีคุณสมบัติพิเศษอย่างอื่น ๆ มากมายเหลือเกิน. ๑๔๖

การที่คนเราสามารถถือเอาประโยชน์จากสมาธิได้ถึงปานนี้ เรียกว่ามนุษย์ได้ก้าวขึ้นมาถึงการรู้ความลับของธรรมชาติอีกขั้นหนึ่ง. ข้อนี้หมายถึง การรู้วิธีบังคับจิตให้มีสมรรถภาพยิ่งไปกว่ามนุษย์ธรรมดาจะทำได้. ขั้นศีลยังไม่ถือว่าเป็นการอวดอุตริมนุสสธรรม. แต่พอมาถึง **ขั้นที่เป็นสมาธิ เป็นฌาน เป็นสมาบัติ ท่านจัดเป็นอุตตริมนุสสธรรม ซึ่งพระภิกษุจะอวดไม่ได้ ขืนอวดก็ชื่อว่าไม่เป็นพระที่ดีหรือถึงกับไม่เป็นพระเลย** แล้วแต่กรณี. ๑๔๗

การได้มาซึ่งสมาธินี้เราต้องลงทุน อดทนศึกษาอบรมและปฏิบัติ จนเรามีสมาธิตามสมควร ที่จะมีได้ในที่สุดเราก็จะได้ผลในการปฏิบัติหน้าที่ได้ดีมากไปกว่ามนุษย์ธรรมดา เขาได้ ๆ กัน เพราะเรามีเครื่องมือที่สูงไปกว่าที่เขามี ; เพราะฉะนั้น จึงขอให้สนใจไว้ อย่าถือว่าเป็นของครึ โง่เขลา งมงายพ้นสมัยเลย. มันยังคงเป็นของสำคัญที่สุด ซึ่งต้องใช้กันอยู่เรื่อยไป และยิ่งในสมัยที่โลกมีอะไร ๆ หมุนเร็วแทบจะลุกเป็นไฟอย่างนี้ด้วยแล้ว ยิ่งจะต้องการสมาธิมากไปเสียกว่าครั้งพุทธกาลด้วยซ้ำไป. อย่าไปหลงคิดว่า เป็นเรื่องไปวัดหรือเรื่องสำหรับคนวัด หรือของคนงมงายเลย. ๑๔๘

ถัดไปนี้ ก็ถึงความเกี่ยวเนื่องกันระหว่าง **สมาธิสิกขา** กับ **ปัญญาสิกขา.** พระพุทธเจ้าตรัสไว้เลยทีเดียวว่า เมื่อจิตเป็นสมาธิแล้ว ย่อมเห็นสิ่งทั้งหลายทั้งปวงตามที่เป็นจริง หมายถึง อาการที่จิตประกอบด้วยสมาธิ ในลักษณะที่พร้อมจะปฏิบัติหน้าที่. ถ้าจิตมีลักษณะเช่นนี้แล้ว ก็จะรู้สิ่งทั้งหลายตามที่เป็นจริง. ๑๔๙

ข้อนี้มีความแปลกประหลาดอยู่หน่อยหนึ่ง คือว่าเรื่องอะไร ๆ ที่เราอยากรู้ หรือปัญหาที่เราอยากจะสะสางนั้น ตามปกติมันฝังตัวประจำอยู่ในใจของคนเราทั้งนั้น เราอาจจะไม่รู้สึกก็ได้ คือมันอยู่ใต้จิตสำนึก (Subconsious) เรื่อยไปตลอดเวลา ขณะที่เราตั้งใจจะสะสางให้ออก มันก็ไม่ออก เพราะเหตุว่าจิตใจขณะนั้น ยังไม่เหมาะสมที่จะสะสางปัญหานั้นนั่นเอง ถ้าผู้ใดทำสมาธิที่ถูกต้อง คือให้มีลักษณะที่เรียกว่า **"กมฺมนีโย"** พร้อมที่จะปฏิบัติงานทางจิตแล้ว ปัญหาต่าง ๆ ที่สะมอยู่ใต้จิตสำนึกนั้น มันจะมีคำตอบโพล่งออกมาเฉย ๆ อย่างไม่มีปี่มีขลุ่ย ต่อเนื่องจากขณะที่จิตเป็นสมาธินั้น. ๑๕๐

แต่ว่าถ้าหากมันยังไม่โพล่งออกมา เราก็ยังมีวิธีอื่นอีกอันหนึ่ง คือให้น้อมจิตไปสู่การพิจารณา ปัญหาที่เรากำลังมีอยู่. การพิจารณาด้วยกำลังของสมาธิ ในลักษณะเช่นนี้เองเรียกว่า **ปัญญาสิกขา** หรืออย่างน้อยก็สงเคราะห์เข้าในปัญญาสิกขา. ในคืนวันที่ตรัสรู้ พระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้ปฏิจจสมุปบาท คือรู้อะไรเป็นอะไรทยอยกันไปตามลำดับ ทั้งนี้ก็โดยสมาธิ อย่างที่กล่าวมาแล้ว. พระองค์ได้ตรัสเล่าเรื่องนี้ไว้อย่างละเอียด แต่รวมใจความแล้วก็คือว่าในขณะที่จิตเป็นสมาธิดีแล้ว ก็น้อมจิตไปเพื่อพิจารณาปัญหานั้น ๆ. ๑๕๑

ทั้งหมดนี้เป็นการแสดงให้เห็นว่า **ปัญญากับสมาธินี้จะต้องเกี่ยวข้องกันเสมอไป**. แต่ว่าอาการที่ปัญญา อาศัยสมาธินั้น บางทีเรามองไม่เห็นเลย เช่นเวลาที่เงียบสงัดเย็นสบายไม่มีอะไร รบกวน

ใจ จิตเป็นสมาธิสดชื่นดี เราก็คิดอะไร ๆ ที่เป็นคำตอบของปัญหาซึ่งติดค้างอยู่ในใจได้ เป็นต้น. ๑๕๒

แต่ในพุทธศาสนานั้น ท่านแสดงความสัมพันธ์ระหว่างสมาธิกับปัญญา ยิ่งขึ้นไปกว่านั้นอีก คือ **ต้องมีสมาธิจึงจะมีปัญญา ; ต้องมีปัญญาจึงจะมีสมาธิ**, ข้อนี้เป็นเพราะ ในการที่จะให้เกิดสมาธิยิ่งไปกว่าสมาธิตามธรรมชาตินั้น มันต้องอาศัยการต่าง ๆ ของจิตว่าจะบังคับมันอย่างไร จึงจะเกิดเป็นสมาธิขึ้นมาได้ ; ฉะนั้น คนมีปัญญาจึงสามารถมีสมาธิมากขึ้นได้ตามลำดับ. เมื่อมีสมาธิมากขึ้นปัญญาก็ยิ่งมีกำลังมากขึ้นตาม มันส่งเสริมซึ่งกันและกันไปในตัว. ๑๕๓

ถ้ามีปัญญาแล้ว ก็จะต้องมีความเห็นแจ้ง และมีผลเป็นความรู้สึกเบื่อหน่าย สลดสังเวช ถอยหลังออกมาจากสิ่งทั้งปวงที่เคยหลงรักหลงยึดถือ. ถ้ายิ่งรี่เข้าไปหาสิ่งทั้งปวงด้วยความหลงรักด้วยความยึดถือ ด้วยความหลงใหล แล้วไม่ใช่เป็นปัญญาของพระพุทธศาสนา. ที่ว่าชะงักหรือถอยหลังนี้ไม่ใช่ทางกิริยาอาการ เช่น จะต้องจับสิ่งนั้นสิ่งนี้ขว้างทิ้งหรือทุบตีให้แตกหัก หรือว่าจะต้องวิ่งหนีเข้าป่าไป อย่างนี้ก็หามิได้ แต่หมายถึงชะงักถอยหลัง ด้วยจิตใจโดยเฉพาะ คือมีจิตใจถอยห่าง ออกจากการที่เคยตกเป็นทาสของสิ่งทั้งปวงมาเป็นจิตที่อิสระ. ๑๕๔

ผลของความเบื่อหน่ายคลายความอยาก จากสิ่งทั้งปวงมันเป็นอย่างนี้ ไม่ใช่ไปฆ่าตัวตาย หรือเข้าป่าไปบวชเป็นฤาษี แล้ว

เอาไฟจุดเผาสิ่งต่าง ๆ เสียให้หมด. ภายนอกจะเป็นอย่างไรก็เป็นไปตามเรื่อง ยังคงเป็นไปตามเหตุผล ตามความเหมาะสม แต่ภายในจิตใจนั้นย่อมเป็นอิสระ ไม่เป็นทาสของสิ่งใดอย่างแต่ก่อนอีกต่อไป. นี่คือ **อานิสงส์ของปัญญา** ท่านใช้เรียกด้วยคำบาลีว่า **"วิมุตฺติ"** หมายความว่า หลุดพ้นจากการเป็นทาสของสิ่งทั้งปวง โดยเฉพาะทาสของสิ่งที่เรารัก. ๑๕๕

แม้แต่สิ่งที่เราไม่รัก เราก็ตกเป็นทาสของมันเหมือนกัน เป็นทาสที่ต้องไปเกลียดมันนั่นเอง อยู่เฉย ๆ ไม่ได้ ; อุตส่าห์ไปเกลียดมัน ไปร้อนใจกับมัน มันบังคับเราได้เหมือนกับของที่เรารัก แต่อยู่ในลักษณะคนละอย่าง ฉะนั้น **คำว่าเป็นทาสของสิ่งทั้งปวงนั้นย่อมหมายถึงทั้งทางที่พอใจและไม่พอใจ** ทั้งหมดนี้แสดงว่า เราหลุดออกจากการเป็นทาสของสิ่งทั้งปวง มาเป็นอิสระอยู่ได้ด้วยอาศัยปัญญา. ๑๕๖

พระพุทธเจ้าท่านจึงได้วางหลักไว้สั้น ๆ ที่สุดว่า **คนเราบริสุทธิ์ด้วยปัญญา. ท่านไม่เคยตรัสว่าบริสุทธิ์ได้ด้วยศีล ด้วยสมาธิ ; แต่บริสุทธิ์ด้วยปัญญา เพราะมันทำให้หลุดออกมาจากสิ่งทั้งปวง.** การไม่หลุดก็คือ มีความไม่บริสุทธิ์ สกปรก มืดมัว เร่าร้อน, เมื่อหลุดก็จะมีความบริสุทธิ์สะอาด-สว่างไสวแจ่มแจ้ง-และสงบเย็น, มันเป็นผลของปัญญาหรือเป็นลักษณะอาการที่แสดงว่า **ปัญญาได้เข้าปฏิบัติหน้าที่ของมันถึงที่สุดแล้ว** ฉะนั้นขอให้ท่านทั้งหลายจงได้

กำหนดพิจารณาสิกขาข้อที่ ๓ คือปัญญานี้ให้ดี ๆ ว่ามันมีอยู่อย่างไร และเป็นของสูงสุดเพียงไร. ๑๕๗

ปัญญาในทางพระพุทธศาสนาก็คือ ปัญญาที่ถอนตนออกมาเสียจากสิ่งทั้งปวง โดยการทำลายอุปาทาน ๔ ประการเสียได้ทั้งหมดสิ้น ความยึดติดทั้ง ๔ นั้นเป็นเหมือนกับเชือกที่ถูกมัดล่ามเราไว้ ; ปัญญาก็เสมือนมีดที่จะตัดสิ่งเหล่านั้นให้ขาดออกไป จนไม่มีอะไรเป็นเครื่องผูกมัดเราไว้ให้ติดอยู่กับสิ่งต่าง ๆ ได้อีกต่อไป. ๑๕๘

ข้อปฏิบัติทั้ง ๓ อย่างดังกล่าวนี้ จะคงทนต่อการพิสูจน์หรือไม่ จะเป็นหลักวิชาอันแท้จริง เหมาะที่ทุกคนจะปฏิบัติหรือไม่ ขอให้พิจารณาดู. ๑๕๙

เมื่อดูต่อไปอีก จะเห็นว่าหลักทั้ง ๓ ข้อนี้ไม่ค้านกับศาสนาไหนเลย ถ้าศาสนานั้น ๆ ต้องการจะแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่เป็นความทุกข์ของมนุษย์กันจริง ๆ. **พุทธศาสนาย่อมไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อศาสนาใด ๆ แต่มีอะไร ๆ มากไปกว่าศาสนาอื่น ๆ มี โดยเฉพาะก็คือการปฏิบัติในทางปัญญาอันเป็นสิกขาข้อสุดท้ายเพื่อตัดความยึดมั่นทั้ง ๔ ประการ ปลดเปลื้องจิตใจให้เป็นอิสระจากสิ่งทั้งปวง ไม่ผูกพันเป็นทาส หรือตกอยู่ในอำนาจของสิ่งทั้งปวง เช่นพระเป็นเจ้าบนสวรรค์ หรือผีสางเทวดา. ข้อนี้แหละ ไม่มีศาสนาอื่นกล้าพอที่จะสอนให้เป็นอิสระสิ้นเชิง** ; ฉะนั้น เราจงเข้าใจความสำคัญของพระพุทธศาสนาไว้ให้ดี ๆ ดังที่กล่าวมา. ๑๖๐

เมื่อความจริงได้แสดงแล้วว่า พระพุทธศาสนากล้าท้าให้พิสูจน์ว่ามีอะไร ๆ ทุกอย่างที่ศาสนาอื่น ๆ มี ; และยังมีอะไรบางอย่างมากไปกว่าที่เขามีกัน. ฉะนั้นจะเห็นได้ทันทีว่าพุทธศาสนานี้เป็นของคนทั่วไปหรือเป็นศาสนาสากลที่ใช้ได้แก่คนทุกคน ทุกยุคทุกสมัย : เพราะว่าทุกคนมีปัญหาความทุกข์อย่างเดียวกันหมด คือทุกข์เพราะเกิด แก่ เจ็บ ตาย ทุกข์เพราะความอยาก ความยึดถือครอบงำย่ำยี ไม่ว่าเทวดา มนุษย์ สัตว์เดรัจฉาน ย่อมจะมีปัญหาอย่างเดียวกัน มีสิ่งที่ต้องทำอย่างเดียวกัน คือต้องตัดกิเลสตัณหาที่เป็นตัวการสำคัญ หรือตัดความยึดติดที่ผิด ๆ นี้เสียให้ได้. นี่แหละคือ **ความหมายของความเป็นศาสนาสากล.**

คู่มือมนุษย์
เรื่อง
คนเราติดอะไร
(เบญจขันธ์)

อะไรเป็นที่ตั้งที่ยึด **ที่เกาะเกี่ยวของอุปทาน?** ที่ตั้งของอุปทานก็คือโลกนี้เอง, คำว่า **"โลก"** ในทางพระพุทธศาสนามีความหมายกว้างกว่าความหมายตามธรรมดา คือหมายถึงสิ่งทั้งปวงทั้งสิ้นกันทีเดียว ไม่ว่าจะเกี่ยวกับมนุษย์ เทวดา พรหม สัตว์เดรัจฉาน สัตว์นรก ปีศาจ เปรต อสุรกาย อะไรก็สุดแท้ที่จะมี รวมแล้วเรียกว่าโลก. ๑๖๒

การรู้จักโลก มีความหมายอยู่ตรงที่ว่ามันก็มีความลึกลับเป็นชั้น ๆ เรารู้จักกันแต่ชั้นนอก ๆ ที่เรียกว่า **"ชั้นสมมติ"** นี้หมายถึงตามสติปัญญาของคนทั่ว ๆ ไป. พระพุทธศาสนาจึงมีการสอนให้ดูกันหลาย ๆ ชั้น. ท่านมีวิธีแนะให้ดูการจำแนกโลกออกเป็นฝ่ายวัตถุ ซึ่งเรียกกันว่า **รูปธรรม**อย่างหนึ่ง; ฝ่ายจิตใจเรียกว่า **นามธรรม** อีกฝ่ายหนึ่ง. ยิ่งกว่านั้นท่านได้แบ่งส่วนที่เป็นนามธรรมหรือจิตใจนี้ออกเป็น ๔ ส่วน เมื่อเอารูปธรรม ๑ ส่วนมารวมกันเข้ากับนามธรรมก็ได้เป็น ๕ ส่วน ท่านเลยเรียกว่า **เบญจขันธ์หรือขันธ์ห้า** แปลว่าส่วน ๕ ส่วนประกอบกันขึ้นเป็นโลก คือเป็นสัตว์เป็นคนนี้เอง. ๑๖๓

การดูโลก ก็หมายถึงการดูสัตว์โลก โดยเฉพาะอย่างยิ่งก็คือคน เพราะปัญหาอยู่ที่เรื่องของคน. ร่างกายเป็นวัตถุที่เรียกว่ารูป หรือ **รูปขันธ์** (ส่วนที่เป็นรูป) : ส่วนที่เป็นจิตใจอีก ๔ ส่วนนั้นจำแนกไปได้คือ :- ๑๖๔

ส่วนที่ ๑ เรียกว่า **"เวทนา"** หมายถึงความรู้สึก ๓ ประการ คือสุขหรือพอใจอย่างหนึ่ง, ทุกข์หรือไม่พอใจอย่างหนึ่ง, อีกแบบหนึ่งอยู่ในลักษณะที่ไม่อาจจะเรียกได้ว่าสุขหรือทุกข์ คือเป็นเรื่องที่ยังเฉย ๆ อยู่ แต่ก็เป็นความรู้สึกเหมือนกัน. ความรู้สึกนี้มีประจำอยู่ในคนเราเป็นปกติ, วันหนึ่ง ๆ ย่อมเต็มไปด้วยความรู้สึก : ท่านจึงถือว่าเป็นส่วนหนึ่งที่ประกอบกันเป็นคน และเรียกส่วนนี้ว่า **เวทนา** หรือ **เวทนาขันธ์.** ๑๖๕

ส่วนที่ ๒ เรียกว่า **"สัญญา"** แปลว่ารู้ตัว เป็นความรู้สึกตัวอยู่เหมือนอย่างว่าเรากำลังตื่นอยู่ คือไม่หลับ ไม่สลบ ไม่ตาย หรือเรียกว่ามีสติสมปฤดี โดยทั่ว ๆ ไป มักจะอธิบายกันว่าเป็นความจำได้หมายรู้ ก็ถูกเหมือนกัน เพราะว่ายังไม่เมา ไม่สลบ ไม่หลับ ไม่ตาย ดังที่กล่าวมาแล้ว เมื่อกระทบอะไร ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ก็รู้สึกหรือจำได้ว่าเป็นอะไร เช่นรู้ว่า เขียว แดง สั้น ยาว คน สัตว์ ฯลฯ ตามแต่จะจำได้ นั่นแหละ เป็นความรู้สึกของสมปฤดี หรือ "สัญญา" ในที่นี้. ๑๖๖

ส่วนที่ ๓ เรียกว่า **"สังขาร"** มีความหมายมาก จนมันปนกันยุ่งไปหมด, เราพูดถึงสังขารที่เป็นส่วนของนามธรรมนี้กันก่อน แปล

ว่า “ปรุง” คือกิริยาอาการของสิ่งที่เป็นอยู่ในคนหนึ่ง ๆ ได้แก่ การคิดหรือความคิด เช่น คิดจะทำ คิดจะพูด คิดอย่างนั้นอย่างนี้ คิดดีคิดเลวคิดในทางไหนก็จัดเป็นความคิดทั้งนั้น ความรู้สึกที่เป็นความคิดพลุ่งขึ้นมาจากการปรุงแต่งภายในใจนี้ เรียกว่าสังขาร คำว่า **สังขาร** ในที่อื่นนั้น หมายถึงบุญกุศลที่ปรุงแต่งคนให้เกิดขึ้นก็มี หมายถึงร่างกายหรือโครงร่างที่มีจิตใจครองดังนี้ก็มี มีความหมายหลายทาง แต่ตรงกันโดยเหตุที่มันมีความหมายไปในทางมี**การปรุงแต่งประกอบกันขึ้นมา.** ๑๖๗

ส่วนที่ ๔ เรียกว่า **“วิญญาณ”** หมายถึงจิตที่ทำหน้าที่รู้สึกที่ตา ที่หู ที่จมูก ที่ลิ้น และที่กายทั่ว ๆ ไปตลอดถึงที่ใจของตนเองด้วย (ไม่ใช่เจตภูตอย่างที่คนส่วนมากเข้าใจกัน). ๑๖๘

ขันธ์ห้านี่แหละเป็นที่เกาะยึดของอุปาทานทั้ง ๔ ที่ได้อธิบายแล้ว ขอให้ย้อนไปอ่านแล้วนำมาพิจารณาให้เข้าใจกันให้ดี ให้รู้ว่าความยึดนั้นมันเกาะจับอยู่กับส่วน ๕ ส่วนนี้ อาจยึดเอาแต่ละส่วนว่าเป็นตัวตนก็ได้ แล้วแต่ความโง่ของคน, เหมือนอย่างเด็กเล็ก ๆ ที่เดินเซไปโดนประตู เจ็บ ต้องตีประตูเสียทีหนึ่งจึงจะหายโกรธและหายเจ็บ อย่างนี้หมายความว่ายึดเอารูปล้วน ๆ คือประตูซึ่งเป็นไม้แท้ ๆ ว่าเป็นตัวตน นั้นเป็นอุปาทานในขั้นต่ำที่สุด. ๑๖๙

สำหรับคนโต ๆ ก็โกรธร่างกายถึงกับทุบตีร่างกายหรือโขกศีรษะตัวเอง ก็ยึดถืออย่างเดียวกันกับเด็ก คือไปยึดถือเอาร่างกายเป็นตัวตน ถ้าหากว่าฉลาดขึ้นไปกว่านั้น ก็จะถือเอาเวทนาหรือ

สัญญาหรือสังขารหรือวิญญาณส่วนใดส่วนหนึ่งว่าเป็นตัวตน ถ้าหากไม่อาจจะแยกออกได้ก็ยึดทั้งกลุ่มว่าเป็นตัวตน, คือเอาทั้ง ๕ ส่วนรวมกลุ่มกันเป็นตัวตนอย่างนี้ก็ได้. ๑๗๐

ถัดมาจากรูปก็คือ **เวทนา** กล่าวคือความรู้สึกว่าสุข ทุกข์ หรือไม่สุข ไม่ทุกข์ มีทางที่จะยึดเป็นตัวตนได้มากที่สุด เราจะมองดูตัวอย่างในเรื่องเราหลงใหล ในกามสุขโดยเฉพาะก็คือความเอร็ดอร่อย ความถูกอกถูกใจในรูป เสียง กลิ่น รส และสัมผัสต่าง ๆ ที่ได้รับอยู่. ตัวเวทนาในที่นี้ก็คือความรู้สึกเอร็ดอร่อยซึ่งเป็นความสุข แล้วก็ไปติดความสุขนั้นหรือความอร่อยนั่นเอง คนยึดถือเวทนาเป็นตัวเป็นตนกันอยู่มาก หรือว่าแทบทั้งหมดเพราะว่าไม่มีใครที่จะไม่ชอบความเอร็ดอร่อย โดยเฉพาะอย่างยิ่งก็การสัมผัสทางผิวหนัง. ความไม่รู้หรือความหลงผิดทำให้มองไม่เห็นสิ่งอื่นใด มองเห็นแต่ความเอร็ดอร่อย แล้วยึดถือเป็นตัวเป็นตน และจะยึดเอาสิ่งนั้นมาเป็นของตน. ๑๗๑

ความรู้สึกทางพอใจหรือไม่พอใจก็ตาม ย่อมจะเรียกได้ว่าเป็นที่ตั้งของความทุกข์ได้ทั้งนั้น ความรู้สึกชอบกับชังนี้ ตามความหมายธรรมะแล้วย่อมถือว่าเป็นความทุกข์เท่ากัน เพราะมันทำให้เกิดความทรมานใจเท่ากัน : ความชอบทำให้ใจฟูความไม่ชอบทำให้ใจแฟบ การดีใจและเสียใจ ก็เป็นการทำให้จิตเหน็ดเหนื่อยเท่ากัน ทำให้เกิดหวั่นไหวทางจิตได้เท่ากัน ทั้งหมดนั้นเรียกว่ายึดเวทนาเป็นตัวตน. ๑๗๒

ขอให้ทุกคนพิจารณาความยึดถือเวทนาว่าเป็นตัวตนของตนในตนเอง ให้เข้าใจอย่างถูกต้องจริง ๆ จะเป็นหนทางทำให้เป็นอิสระจากเวทนา. เวทนาเป็นสิ่งที่มีอำนาจเหนือจิตใจ แล้วดึงเราไปสู่สภาพที่จะต้องเสียใจในภายหลัง. ในทางปฏิบัติเพื่อบรรลุเป็นพระอรหันต์ ท่านสอนให้พิจารณาเรื่องเวทนาโดยเฉพาะก็มีมาก. มีผู้ที่บรรลุเป็นพระอรหันต์เพราะกำหนดเวลา เป็นวัตถุสำหรับการพิจารณาเพื่อความหลุดพ้นจากทุกข์ อย่างนี้ก็มีมาก. ๑๗๓

เวทนานี้เป็นที่ตั้งแห่งความยึดถือได้ง่ายกว่าสิ่งใด ๆ ทั้งหมด เพราะมันเป็นที่มุ่งหมายสูงสุดของสิ่งที่เราพากเพียรทำกัน : เราอุตส่าห์ศึกษาเล่าเรียนอุตส่าห์ประกอบการงานอาชีพต่าง ๆ ก็เพื่อให้ได้เงินแล้วก็ไปซื้อหาสิ่งต่าง ๆ เช่น ของใช้ ของกิน เครื่องบำรุงบำเรอ ตลอดจนถึงรสพิเศษจากเพศตรงข้ามแล้วก็บริโภคของเหล่านั้นเพื่อหวังอย่างเดียวคือสุขเวทนา กล่าวคือความเอร็ดอร่อยทางตา หู จมูก ลิ้น และทางกาย. ๑๗๔

เราลงทุนด้วยกำลังทรัพย์ กำลังกาย กำลังใจทั้งหมดก็เพื่อหวังสุขเวทนาอันเดียวนี้เท่านั้น ก็รู้อยู่แก่ใจกันดีทุกคน ถ้าไม่เพราะอำนาจของสุขเวทนานี้แล้ว ท่านทั้งหลายก็คงไม่ลงทุนเรียน ลงทุนทำการงาน ลงเรี่ยวลงแรงหาเงิน ฉะนั้นจะเห็นได้ว่าเรื่องสุขเวทนานี้ไม่ใช่เรื่องเล็กน้อยเสียแล้ว ถ้ามีความรู้ความเข้าใจ ก็จะสามารถควบคุมมันได้ จนทำให้เรามีจิตใจสูงอยู่เหนือความรู้สึกชนิดนั้น จะทำให้เราสามารถทำสิ่งต่าง ๆ ได้ดีกว่าที่เราปล่อยให้เป็นไปตาม

ธรรมดา. แม้ความยุ่งยากต่าง ๆ ในสังคม ก็มีมูลมาจากสุขเวทนานี้เหมือนกัน. ๑๗๕

การกระทบกระทั่งระหว่างประเทศ หรือระหว่างครึ่งโลกกับครึ่งโลกที่จะต้องรบกัน เมื่อไล่เบี้ยไปถึงที่สุดแล้วจะไปพบความจริงที่ว่า ทุกฝ่ายตกเป็นทาสของสุขเวทนาดังที่กล่าวมาแล้ว การทำสงครามกันนั้น ไม่ใช่เพราะมีมูลมาจากความยึดถือเกี่ยวกับลัทธิหรือเกี่ยวกับอุดมคติอะไรก็หามิได้ ที่แท้แล้วมันก็เนื่องมาจากประโยชน์สุข ต่างฝ่ายจะมุ่งแต่ให้ได้ประโยชน์มาก จะกอบโกยเอาแต่ประโยชน์ส่วนตัว ลัทธินั้นเป็นเครื่องบังหน้าหรือเหตุประกอบรอง ๆ ลงไปเท่านั้นเอง **ส่วนลึกที่สุดอยู่ที่การตกเป็นทาสของสุขเวทนา** ฉะนั้น การรู้จักเวทนาก็หมายถึงการรู้จักมูลเหตุอันสำคัญ ที่ทำให้เราตกเป็นทาสของกิเลสหรือความชั่วจนได้รับความทุกข์ในทุกระดับ. ๑๗๖

เมื่อมนุษย์เป็นอย่างไร เทวดาก็เป็นอย่างนั้น คือตกอยู่ภายใต้อำนาจสุขเวทนาอย่างเดียวกับมนุษย์และยิ่งกว่ามนุษย์เพียงแต่เขาสมมติให้เป็นเรื่องที่ดีกว่าประณีตกว่าได้อย่างอกอย่างใจกว่าเท่านั้น แต่ก็ยังไม่พ้นไปจากเรื่องตัณหาอุปทานหลงติดอยู่ในรสอร่อยทาง ตา หู จมูก ลิ้น กายใจ นั่นเอง. ๑๗๗

ถ้าสูงขึ้นไปถึงขั้นพรหม ก็ต้องยกความอร่อยในทางกามารมณ์ออกเสีย แต่ไม่พ้นจากความอร่อยทางจิตอีกชนิดหนึ่งที่เรียกว่าฌานหรืออยู่ในสมาธิ เกิดความสุขเป็นรสอร่อยขึ้นมา ก็ติด

ใจในรสอร่อยนั้นเหมือนกัน. แม้ไม่เกี่ยวกับกามารมณ์ก็เป็นสุขเวทนานั่นเอง. ๑๗๘

ยิ่งสัตว์ที่ต่ำลงไปกว่ามนุษย์ด้วยแล้ว มันย่อมตกอยู่ภายใต้อำนาจของสุขเวทนาอย่างไม่เป็นระเบียบ ยิ่งกว่ามนุษย์เรามากมายนัก ฉะนั้น การรู้เรื่องของเวทนาว่าเป็นอย่างไร โดยเฉพาะรู้เรื่องเวทนาว่า ไม่ใช่เป็นตัวเราของเราเลย ไม่ควรจะยึดถือ จึงเป็นสิ่งที่มีประโยชน์แก่ชีวิตของคนเราจริง ๆ. ๑๗๙

ถัดไปก็คือเรื่อง **สัญญา** หรือเรียกว่า **สมปฤดี** นั่นเอง. นี่มีทางที่จะยึดถือว่า เป็นตัวเป็นตนของเราได้ง่ายเหมือนกันอย่างที่ชาวบ้านทั่ว ๆ ไปมักชอบพูดกันว่า ถ้านอนหลับจะมีอะไร บางอย่างออกไปจากตัวเราที่เรียกว่า **เจตภูต** หรือจะเรียกว่าอะไรสุดแท้ ในขณะนั้นเราก็เหมือนท่อนไม้ ไม่มีความรู้สึกทางตาหูจมูกลิ้นและกาย พอสิ่งนั้นกลับสู่ร่างกายอีก จึงจะรู้สึกสมปฤดีตามเดิม มีสติสตังขึ้นมาตามเดิม คนเขาหลงเชื่อกันอย่างนั้นมาก เลยยิ่งมีทางที่จะยึดเอาสัญญาหรือสมปฤดีนี้ว่าเป็นตัวตนมากขึ้น. ๑๘๐

แต่ถ้าว่ากันตามทางพระพุทธศาสนาแล้ว สัญญาไม่ใช่เป็นตัวตน สัญญาเป็นเพียงความรู้สึกจำได้หมายรู้ที่ยังคงดีอยู่. พอเกิดการไม่เป็นระเบียบในการปรุงแต่งเท่านั้น สิ่งที่เราเรียกว่า **สัญญา** หรือ **สมปฤดี** ก็จะกลายเป็นใช้ไม่ได้ไปทันที. พุทธศาสนาไม่ยอมรับว่าสัญญาเป็นตัวตนก็เพราะเหตุนี้ : แต่คนทั่วไปก็ชอบเดา หรือสันนิษฐานไปในทางที่ยึดถือว่าเป็นตัวตน. การศึกษาพุทธศาสนา

กลับได้ความรู้ที่ตรงกันข้าม ว่านั่นไม่ใช่ตัวตนของใคร. นั่นเป็นเพียงผลของการปรุงแต่งตามธรรมชาติในคน ๆ หนึ่ง เท่านั้นเอง. ๑๘๑

ขันธ์ถัดไป คือ **สังขาร** ได้แก่ความ **นึกคิด** ความรู้สึกจะทำนั่นทำนี่ จะได้นั่นได้นี่ เป็นความคิดดีก็ตาม ชั่วก็ตาม แสดงความเป็นตัวเป็นตนหนักขึ้นไปอีก, ใคร ๆ ก็จะรู้สึกว่า ถ้าจะเป็นตัวตนกันบ้างละก็ ตัวผู้นึกคิดนี่แหละ น่าจะเป็นตัวตนมากกว่าอย่างอื่น. อย่างนักปรัชญาคนหนึ่งของยุคปัจจุบัน เขามีปรัชญาของเขาง่าย ๆ ว่า "ข้าพเจ้าคิดได้ ข้าพเจ้าจึงมีอยู่"

แม้นักปรัชญาในสมัยวิทยาศาสตร์อย่างนี้ ก็ยังยึดถือตัวตนอย่างเดียวกับ ในสมัยเมื่อสองสามพันปีมาแล้ว โดยถือเอาตัวความคิดนั่นว่าเป็นตัวตน. ๑๘๒

พุทธศาสนาได้ปฏิเสธเวทนา และสัญญา ว่าไม่ใช่ตัวตนมาแล้ว ยังปฏิเสธความคิด หรือตัวจิตที่คิด ว่าไม่ใช่ตัวตนเหมือนกัน. เพราะอาการที่คิดขึ้นมาได้นั้น มันเป็นเรื่องของธรรมชาติ เป็นผลของการปรุงของสิ่งหลาย ๆ สิ่งสำเร็จรูปเป็นความคิดขึ้นมาได้ อยู่ในกลุ่มของส่วนประกอบต่าง ๆ ประกอบกันเป็นคน โดยไม่ต้องมีตัว "ข้าพเจ้า" ที่เป็นตัวตนอย่างว่า : สังขารหรือความคิดนี้ จึงถูกยืนยันว่าเป็นอนัตตา กล่าวคือ ไม่มีตัวไม่มีตนอย่างเดียวกันกับขันธ์อื่น ๆ ที่กล่าวมาแล้ว. ๑๘๓

คำในพระพุทธศาสนาก็ระบุชัดอยู่แล้วว่า "สังขาร" ซึ่งแปลว่าของปรุงแต่ง คือของหลาย ๆ อย่างมาปรุงกันเข้าจึงยิ่งไม่ใช่ตัวตน. ความลำบากเข้าใจยากอยู่ตรงที่ว่า พวกเราไม่มีความเข้าใจในเรื่องของนามธรรม หรือจิตใจอย่างเพียงพอ เรารู้จักแต่เรื่องรูปธาตุที่เป็นวัตถุ, แต่ธาตุอีกประเภทหนึ่ง ที่เป็นนามธรรมไม่ใช่วัตถุ เราแทบจะไม่เข้าใจกันเสียเลย เราจึงเข้าใจยากในเรื่องของการปรุงทางนามธาตุ. ๑๘๔

ในที่นี้บอกได้แต่เพียงตามหลักพุทธศาสนาว่า เป็นการปรุงของธาตุหลาย ๆ ธาตุ รวมทั้งวัตถุธาตุและนามธาตุ สิ่งที่เรียกว่าความคิด หรือ "สังขาร" จึงเกิดขึ้นในใจของตัวเราเอง และทำให้เข้าใจไปว่า มีผู้ใดผู้หนึ่งเป็นผู้คิดเชื่อไปในทำนองว่าเป็นเจตภูต เป็นวิญญาณ เป็นตัวเจ้าของร่างหรืออะไรทำนองนี้. พุทธศาสนาปฏิเสธสิ่งเหล่านี้อย่างสิ้นเชิงเมื่อได้แยกออกเป็นส่วน ๆ ไม่มีอะไรเหลือแล้วก็พิสูจน์แต่ละส่วน ๆ ว่าไม่มีส่วนไหนเป็นตัวเป็นตน ตลอดถึงส่วนที่เป็นความคิด ก็ไม่ใช่ตัวตนอย่างที่คนทั่วไปเข้าใจกันเลย.
๑๘๕

ถัดไปเป็นส่วนสุดท้ายเรียกว่า **"วิญญาณ"** ทำหน้าที่รู้แจ้งทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ มันเป็นสิ่งที่ไม่ใช่ตัวตนของเราเหมือนกัน เพราะเหตุว่าอวัยวะนั้น ๆ ล้วนมีความสามารถรับรู้ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส อยู่ตลอดเวลา. เมื่อตากับรูปถึงกันเข้า วิญญาณก็เกิดขึ้น เป็น ๓ ฝ่ายด้วยกัน เช่น ตาก็มีความรู้แจ้งเกิดขึ้นว่ารูปนั้น

มีสัณฐานอย่างไร เป็นรูปคนหรือสัตว์ สั้นหรือยาว ขาวหรือดำ อย่างนี้เป็นต้น. ๑๘๖

ความรู้แจ้งที่เกิดขึ้นทำนองนี้เหมือนกับกลไกอันหนึ่ง ซึ่งเป็นไปเองตามธรรมชาติ อย่างอัตโนมัติ แต่มีคนบางพวกถือกันว่านั่นแหละเป็นเจตภูต หรือเป็นตัววิญญาณที่แล่นเข้าแล่นออกจากใจมารับความสัมผัสทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย อย่างนี้ก็มี แล้วยึดถือเอาเป็นตัวตน. ตามหลักพุทธศาสนาถือว่า มันเป็นธรรมชาติอย่างนั้น ถ้ารูปและตาพร้อมทั้งประสาทตา ได้มีการกระทบกันก็จะมีการเห็นเกิดขึ้นสำเร็จเป็นการรู้แจ้งทางตาเรียก **จักษุวิญญาณ** ตามชื่อของประสาท อันเป็นที่ตั้งแห่งการสัมผัส โดยไม่ต้องมีตัวตนอะไรที่ไหนอีก วิญญาณในศาสนาพุทธจึงไม่เหมือนวิญญาณในศาสนาอื่น ๆ. ๑๘๗

เมื่อได้แยกดูทีละส่วน ๆ คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ไม่เห็นมีส่วนไหนที่เป็นตัวตนของตนดังนี้แล้ว ก็จะถอนความเข้าใจผิดเรื่องตัวตนเสียได้ ว่าไม่ใช่เป็นตัวตนของใครเลย. ถ้าไม่เกิดความอยาก ก็ไม่เกิดความรักหรือเกลียดในสิ่งทั้งหลาย จึงจะเรียกว่าเห็นแจ้งในสิ่งทั้งปวงว่าไม่ใช่ตัวตน. การนึกคิดตามเหตุผลก็พอจะทำให้เชื่อว่าไม่ใช่ตัวตนได้ แต่มันก็เป็นเพียงความเชื่อไม่เป็นการรู้แจ้งชนิดที่จะตัดความยึดถือว่า เป็นตัวเป็นตนได้อย่างเด็ดขาด. เหตุนี้เองจึงต้องศึกษาพิจารณากันตามหลักแห่งสิกขา ๓ ประการ จึงจะถึงขนาดที่ถอนความยึดถือเรื่องนี้ได้. ๑๘๘

หน้าที่อันจะพึงปฏิบัติในเรื่องเบญจขันธ์ นี้คือต้องทำให้ความรู้แจ้งเกิดขึ้น เพื่อขจัดความโง่เสีย และก็จะเห็นเองว่า ไม่มีส่วนไหนที่เป็นตัวเป็นตนอันน่ายึดถือ เมื่อนั้นการยึดถือก็แตกสลายลง. แม้ยึดมาแต่กำเนิดก็ตาม มันต้องหมดไปด้วย : ฉะนั้นเราจำเป็นต้องศึกษาเรื่องเบญจขันธ์ซึ่งเป็นที่ตั้งแห่งความหลงว่าเป็นตัวตนนี้ให้ละเอียด. พระพุทธเจ้าทรงสอนเรื่องนี้มากกว่าเรื่องทั้งหลาย มีใจความสรุปสั้น ๆ ว่า **"เบญจขันธ์เป็นอนัตตา"** และถือว่าเป็นคำสอนที่เป็นตัวพระพุทธศาสนาแท้ เป็นใจความสำคัญของพระพุทธศาสนา ซึ่งจะมองกันในแง่ปรัชญา หรือวิทยาศาสตร์ หรือในฐานะเป็นศาสนาก็ตาม. ถ้าเรารู้ตามที่เป็นจริง ความยึดถือด้วยการเข้าใจผิดก็หายไป ความอยากทุกชนิดจะไม่มีทางเกิด และความทุกข์ก็จะไม่มี. ๑๘๙

ทำไม คนเราตามปกติจึงมองส่วน ๕ ส่วนนี้ไม่ออกตามที่เป็นจริง? เมื่อเราเกิดมาจากท้องมารดาเราไม่มีปัญญาของเราเอง : เราได้รับความรู้มาตามที่เขาสอนให้ เขาสอนเราไปในทางที่เข้าใจว่าทุกสิ่งเป็นตัวตนไปทั้งนั้น. อำนาจสัญชาตญาณดั้งเดิม เกี่ยวกับการยึดถือว่าเป็นตัวตน (อัตตวาทุปาทาน) ซึ่งมีติดมาตั้งแต่เราเกิด ก็พอกพูนหนาแน่นยิ่งขึ้นทุกวัน. ในการพูดจาก็ใช้คำว่า ฉัน ท่าน ผู้นั้น ผู้นี้ ซึ่งล้วนแต่ย้ำการมีตัวตนให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น คนนั้นชื่อนั้นคนนี้ชื่อนี้ เป็นลูกคนนั้น เป็นหลานคนนี้ เป็นสามีคนนั้น เป็นภรรยาคนนี้ ล้วนแต่ระบุไปในทางเป็นตัวตนทั้งนั้น เราจึงพากันไม่รู้สึกตัว ในการที่ไปยึดถือความเป็นตัวเป็นตนเพิ่มขึ้นทุกวัน. ๑๙๐

เมื่อยึดว่าเป็นตัวเป็นตน ก็เกิดความเห็นแก่ตัว แล้วก็ประกอบการงานไปตามความเห็นแก่ตัวหรือพวกของตัวจนได้ประโยชน์มาบำรุงความใคร่ของตัวและพวกของตัว. แต่ถ้าหากว่าเราเกิดความฉลาดจนมองเห็นว่านี่เป็นของหลอก ๆ เราก็จะหมดความยึดถือว่านั่นเป็นนาย ก. นาย ข. เป็นขุน หลวง พระ พระยา เป็นสัตว์ หรือมนุษย์ โดยเห็นว่าเป็นเพียงเรื่องที่คนเขาสมมติขึ้นพูดกันในทางสังคมเท่านั้นเอง. ถ้าเขาเข้าใจได้อย่างนี้แล้ว ก็นับว่าเป็นการเพิกถอนสิ่งที่หลอกลวงของสังคมได้ชั้นหนึ่ง. ๑๙๑

เมื่อพิจารณาดูร่างกายทั้งหมดของนาย ก. ก็จะพบว่า นาย ก. นั้น เท่ากับรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ สัมพันธ์กัน. การเห็นอย่างนี้ก็ฉลาดขึ้นมาอีกหน่อย เรียกได้ว่าไม่หลงติดในการสมมติทางโลก. ๑๙๒

จะแยกให้ละเอียดออกไปอีก ก็มีทางทำได้ เช่น รูป ร่างกายนี้ แยกเป็นธาตุ ดิน น้ำ ลม ไฟ หรือไม่แยกอย่างทางวัด ๆ เขาแยกกัน จะแยกอย่างวิทยาศาสตร์ เป็นคาร์บอน อ๊อกซิเจน ไฮโดรเจน ฯลฯ ก็ได้เหมือนกัน. อย่างนี้เรียกว่า เห็นลึกเข้าไปอีก คือมันหลอกลวงเราได้น้อยเข้าไปอีกชั้นหนึ่งกลายเป็นเห็นว่าคนไม่มี มีอยู่แต่ธาตุต่าง ๆ. ร่างกายเป็นรูปธาตุ ; จิตเป็นนามธาตุ แยกออกเป็นส่วนย่อย ๆ ทำหน้าที่ต่าง ๆ กัน เช่น รู้สึกนึกคิด และรู้ทางประสาททั้งหลาย, เมื่อเป็นดังนี้ ความรู้สึกว่านาย ก. นาย ข. ขุน หลวง พระ

พระยา ก็หายไป ความรู้สึกว่าลูกของเรา ผัวของเรา เมียของเรานี้ก็พลอยหายไป. ๑๙๓

แต่เมื่อ **ดูกันในแง่ปรมัตถ์** จะปรากฏว่า แม้ธาตุดิน น้ำ ลม ไฟ ธาตุอ๊อกซิเจน ไฮโดรเจน หรืออะไรก็ตาม จะเป็นรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณก็ตาม ดูให้ลึกซึ้งแล้ว ก็จะพบลักษณะอันหนึ่ง ซึ่งเหมือนกันหมดคือ **"ความว่าง"** จากสิ่งที่เรียกว่า ตัวตนของมันเอง. ดิน น้ำ ลม ไฟ ดูตรงไหน ๆ มันก็ไม่มีตัวตน ซึ่งภาษาพุทธศาสนาเรียกว่า **"สุญญตา"**. ๑๙๔

ท่านผู้ใดเห็นสิ่งทั้งหลายทั้งปวงเป็นของว่างได้ดังนี้แล้ว ความยึดถือหรืออุปาทาน ย่อมไม่มีทางที่จะเกิดได้ ที่เกิดแล้ว ก็ไม่มีทางที่จะเหลืออยู่ได้ มันจะสูญหายละลายไปหมด จนปราศจากความยึดติดโดยสิ้นเชิง มันจึงไม่มีสัตว์ไม่มีคน ไม่มีธาตุ ไม่มีขันธ์ ไม่มีอะไรทั้งหมด ; เป็น **"ความว่าง"** จากการมีตัวมีตนของมันเอง. เมื่อไม่ยึดติด ความทุกข์ก็ไม่มีทางเกิดขึ้น. ใครจะเรียกเขาว่าคนดี คนชั่ว คนสุข คนทุกข์ หรืออะไรก็ตาม ไม่เป็นของแปลกสำหรับเขา. ทั้งหมดนี้เป็นผลเกิดมาจากการมีความรู้ความเข้าใจ และมีความเห็นแจ้งในความจริงของเรื่องเบญจขันธ์ จนถอนความยึดติดที่ผิด ๆ ทั้ง ๔ ประการนั้นเสียได้. ๑๙๕

สรุปความว่า สิ่งทั้งปวงในโลกนี้รวมอยู่ในคำว่า **"เบญจขันธ์"** คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ แต่ละส่วนเป็นมายาไร้ตัวตน แต่ก็มีอำนาจของเวทนาล่อให้เกิดการยึดถือ จน

คนทั่วไปอยากมี อยากเป็น อยากไม่ให้เป็น ซึ่งล้วนแต่ทำให้เกิดทุกข์ ไม่อย่างเปิดเผยก็อย่างเร้นลับ. ทุกคนจะต้องอาศัยข้อปฏิบัติที่เรียกว่า ไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา) ถอนความหลงติดในเบญจขันธ์เสียให้สิ้นเชิง จึงจะไม่ตกอยู่ใต้อำนาจของขันธ์ทั้งห้าและก็จะไม่มีความทุกข์. โลกจะอยู่ในลักษณะที่อำนวยความผาสุขใจให้แก่ผู้นั้น ไม่ต้องร้อนใจเพราะสิ่งใด ๆ เป็นผู้มีจิตใจอยู่เหนือสิ่งทั้งปวงตลอดชีวิต นี้เป็นผลของการรู้แจ้งแทงตลอดในเรื่องเบญจขันธ์ตามคำสอนของพระพุทธเจ้า. ๑๙๖

“แนวการทำให้รู้แจ้งตามวิธีธรรมชาติ”

(แผนภูมิประกอบคำบรรยายครั้งที่ ๗)

ปีติและปราโมทย์ :	**(ความอิ่มใจในธรรม)**
ปัสสัทธิ :	**(ความรำงับ)**
สมาธิ :	**(จิตสงบ)**
ยถาภูตญาณทัสสนะ :	**(รู้ความเป็นจริงต่อโลก)**
นิพพิทา :	**(ความเบื่อหน่าย)**
วิราคะ :	**(ความคลายออก)**
วิมุตติ :	**(ความหลุดออก)**
วิสุทธิ :	**(ความบริสุทธิ์ไม่เศร้าหมอง)**
สันติ :	**(ความสงบเย็น)**
นิพพาน :	**(ภาวะที่ปราศจากความทุกข์)**